

Календик

БРОЈ 3
ЗА 2000. ГОДИНУ
ДОНОСИ:

Тема броја
ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦА
ОД УПОКОЈЕЊА
ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ ГАВРИЛА

Др Димитрије Калезић,
протојереј-ставрофор
СВЕТИ ЛАЗАР КОСОВСКИ –
КНЕЗ ИЛИ ЦАР? Стр. 8.

Др Предраг Пузовић, протојереј
УЧЕШЋЕ ЂАКА
БЕОГРАДСКЕ БОГОСЛОВИЈЕ
У ДРУШТВЕНОМ ЖИВОТУ Стр. 11.

Небојша Ђокић
АРХИМАНДРИТ МИХАИЛО
(УРОШЕВИЋ) И НАБАВКА
ПРВОГ СРПСКОГ АВИОНА Стр. 16.

Васкрсење Христово, икона храма
Светог Георгија у Венчанима

ФОТОГРАФИЈЕ

На насловној страни: Портрет патријарха српског Гаврила (Дожића), рад јеромонаха Рафаила (Момчиловића), налази се у Епископском двору у Крагујевцу;

На претпоследњој страни: Свети архангел Михаило мучи душу богатога, икона манастира Вољавче;

На последњој страни: Свети кнез Лазар, спољна припрада Главне цркве манастира Хиландара, 1803. година

Дарохранилница цркве
Светог Георгија у Чибутковици

ЈЕРЕС И ЈЕРЕСИ НАШЕГА ВРЕМЕНА

Много се говори, у последње време, о опасностима које нам прете од верских секти. Чују се, често и драматични тонови, да ни родитељи, ни Црква, ни друштво у целини, не схватају размере те опасности, посебно за младе и посебно од деструктивних и тоталитарних секти, које делују и постоје на нашим просторима. Нарочито се то односи на сатанизам, гуруизам и на неке од верских секти хришћанског порекла. Ове речи су без сумње тачне. Постоји реална опасност да млади, неупућени човек, склон пробама, истраживању и свему неуобичајеном постане плен оваквих секти. Ако је опште мишљење, прихваћено и чак и законски регулисано у многим европским земљама, да постоје секте које користе, по психу деструктивне методе, онда је то опасност врло слична опасности од наркоманије или од алкохолизма.

Али, размотримо пре свега, каква би била, или каква је могућа улога Цркве у новонасталој ситуацији? Зашто, уопште, кажемо новонасталој, када су верске секте постојале и у прошлом веку?

Из свести данашњег човека је ишчилила свака мисао о улози и значају традиционалне Цркве на једном простору. У прошлости су припадници неке верске секте били очигледно страно тело у заједници која је традиционално православна. Данашњи процеси, па чак и верски, се дешавају на глобалном плану и нема више могућности да и један делић земљине кугле остане затворен и имун на њих. Савременом младом човеку је много интересантније то што је његов идол, филмска, рок или спортска звезда, припадник ове или оне секте, неголи то што су његови преци били православни. И чини нам се, да свако застрашивање, стварање табуа или пуко позивање на

традиционалне вредности и ауторитете ствара контра-ефекте. Потребно је више од тога, јер ако Господ никада не оспорава човекову слободу, не можемо ни ми оспорити право и слободу сваког човека да верује у шта хоће, па чак и када је то погубно за њега, али под условом да својом вером не угрожава здравље и интегритет другог.

Али, постоји још један, најинтересантнији момент у нашем приступу проблему верских секти, о коме говоримо као да се ради о аутономном феномену, насталом ни из чега. Тако долазимо до парадоксалне ситуације: опасност видимо у огромној мањини људи који верују и Бога траже на погрешан начин, али ипак верују и постоји нада да ће и поред свега схватити своју грешку и наћи прави пут, а већина, само формалних православаца, који својим начином живота и системом вредности исповедају „одсуство и смрт“ Бога, остаје ван нашег домаћаја. Тако испада, да је боље бити формални православца или неагресивни атеиста, неголи припадник неке секте, иако је са црквеног становишта подједнако погубно и једно и друго. А заправо је савремени поглед на свет, који се формира већ неколико последњих векова, највећа јерес од настанка Цркве до данас. Он је заправо тај који рађа све остале, појединачне јереси. То је животни став, који су философи назвали „смрћу“ Бога, а време у коме живимо постхришћанским. Ми то свакодневно потврђујемо нашим животима. Бога смо протерали из природе, историје, из наше свакодневице, једном речју са лица земље, а остало нам је само оно људско, заправо демонско. Све верске секте се апсолутно уклапају у овакво виђење света и потпуно одговарају човеку данашњице, који је духовно недоношче са закржљалим чулима да прими грандиозност и

истину хришћанског откривења и огромно духовно богатство православља. Данашњи човек жели све по својој патуљастој мери, и ту му верске секте излазе у сусрет. Све се, дакле, одвија по закону понуде и потражње. Желите мало и једноставно, да би сте задовољили своју савест – добићете такву веру. А питање истинитости је и онако небитно, када су већ све „истине“ подведене под исту раван и релативизоване. Све остало је питање личног избора.

Али, за Цркву традиционалну на нашим просторима, дакле Православну, остаје још једно питање – најзначајније. Зашто ти, углавном млади људи траже Бога странпутицама? Да ли постојање и појачана активност секти треба да побуде пажњу за дубље и свесбухватније сагледавање стања у коме се налази живот и организација наше Цркве? Као да се бојимо да признамо и себи и пред другима нешто о чему највећи и најзначајнији теолози нашега века већ деценијама говоре, да се Православље налази у дубокој кризи, изазваној не само спољашним него и унутрашњим факторима. Као прави пример борбе против јереси може послужити борба ране Цркве против јереси које су је неколико векова потресале. Полазишни став је да свака јерес представља изазов за Цркву и да на њега треба на одговарајући, еклисиолошки, начин одговорити. Тако су велике јереси од 4. до 9. века покренуле и активирале најбоље снаге у Цркви у одбрани праве и истините вере. То није данас случај. Ако смо „савремени“ животни став и систем вредности означили као јерес над јересима онда се на тај изазов већ неколико векова не одговара.

протођакон **Зоран Крстић**

НАВРШИЛО СЕ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД СМРТИ ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ ГАВРИЛА

Патријарх српски др Гаврило (Дожић) рођен је 17. маја 1881. године у Врујцима у Доњој Морачи. Мирско име му је било Ђорђе. Богословију је учио у Призрену и на Халки. Богословски факултет је завршио у Атини и ту је промовисан и за доктора теологије. Замонашио се још као ученик богословије 26. фебруара 1900. у манастиру Сићеву код Ниша. Сутрадан је рукоположен у чин јерођакон, а недељу дана доцније у чин јеромонаха од епископа нишког Никанора (Ружичића).

По завршетку Богословско-учитељске школе у Призрену

је постављен за главног секретара манастира Хиландара, а потом за референта за црквено-школска питања при Српском посланству у Цариграду, а у исто време за управитеља српске школе у Цариграду. У циљу изучавања француског језика, синђел Гаврило је извесно време провео у Швајцарској и Француској, а по повратку у Цариград је произведен у чин архимандрита. Првог децембра 1911. године је изабран, а три дана доцније хиротонисан за митрополита рашко-призренског. На овом положају је остао све до краја

17. новембра 1920. за митрополита црногорско-приморског.

На свеправославном конгресу у Цариграду 1923. митрополит Гаврило је био на челу делегације Српске православне цркве. За патријарха српског је изабран 21. фебруара 1938. Архипастирство патријарха Гаврила пада у најтеже време новије српске црквене историје. Пре избијања другог светског рата успео је да реши финансијско питање Српске православне цркве на врло успешан начин. Његовим настојањем је подигнута зграда интерната студената Богословског факултета на Карабурми у Београду и настављени радови на подизању храма Светога Саве на Врачару, чије је темеље он и осветио уз учешће свих чланова Светог архијерејског сабора Српске цркве и представника Руске и Бугарске цркве.

После избијања Другог светског рата у Југославији, 1941, ухапшен је од стране Немаца у манастиру Острогу и прошао кроз затворе у Сарајеву и Београду, интернације у манастирима Раковици и Војловици, да би затим био одведен, заједно са епископом жичким Николајем, у злогласни логор Дахау. После невољног боравка у иностранству, вратио се у земљу 14. новембра 1946. године и одмах сазвао Свети архијерејски сабор у ванредно заседање у току којег се упознао са претешком ситуацијом у земљи и у Цркви.

На првом послератном редовном заседању Сабора, у месецу мају 1947, дошло је до креирања нових епархија и избора шест епископа, а такође и до доношења прерађеног и допуњеног Устава Српске православне цркве из 1931. године.

Патријарх Гаврило је изненада умро 7. маја 1950. године у Београду и сахрањен је у Саборној београдској цркви између кнежева Милоша и Михаила Обреновића.

Сава, епископ шумадијски
(Из књиге *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*)

ПОЗДРАВ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ КРАГУЈЕВАЧКЕ ПАТРИЈАРХУ ГАВРИЛУ НАКОН ПОВРАТКА У ЗЕМЉУ, 1946. ГОДИНЕ

Црквеноопштински савет и Управни одбор Црквене општине у Крагујевцу, на седници 16. фебруара 1947. године, донели су одлуку да патријарху српском др Гаврилу, поводом повратка у Београд, упуте следећи телеграм:

ЊЕГОВОЈ СВЕТОСТИ ПАТРИЈАРХУ СРПСКОМ ГОСПОДИНУ ГАВРИЛУ
БЕОГРАД

Чланови Савета и Управног одбора Црквене општине у Крагујевцу, са своје редовне саветске седнице, одано поздрављају Вашу Светост - нашег омиљеног Патријарха - страдалника и заточеника српске светосавске мисли.

Залагањем Вашег живота за част и светло име верне Вам српске пастве, у времену наше највеће националне голготе, створили сте светао пример у нашој историји и пред човечанством како се верно живи и умире за свој народ и отаџбину.

Спремни да увек будемо са Вама, молимо за Ваш свети патријарашки благослов.

У име саветника Црквене општине града Крагујевца

Секретар

Груја Р. Грујовић, свештеник

Потпредседник

Радојко Кујунџић

Патријарх Гаврило је одговорио следећим телеграмом:

ПРЕДСЕДНИШТВУ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ КРАГУЈЕВАЦ

Члановима Савета и Одбора, свештенству и целом народу мучничког и вазда поносног Крагујевца шаљемо најсрдачнији отпоздрав и патријарашки благослов са усрдним молитвама Господу Богу и топлим жељама да срце наше херојске Шумадије и у будућности блиста светлим примером свега светосавског Христољубља и свега ватреног родољубља на славу Божју и за величину наше напаћене отаџбине.

Патријарх Српски ГАВРИЛО

постављен је за учитеља у Дечанима, али убрзо одлази на острво Халку, а потом на даље школовање у Атину. По завршетку студија, синђел Гаврило

Балканског рата. Две године доцније је премештен за митрополита обновљене Пећке епархије. После смрти митрополита Митрофана (Бана), изабран је

ИЗБОР АРХИМАНДРИТА ГАВРИЛА (ДОЖИЋА) ЗА МИТРОПОЛИТА РАШКО-ПРИЗРЕНСКОГ

Врло видну улогу у црквеном животу Старе Србије јеромонах Гаврило има и пре избора 1911, односно 1912, за митрополита Рашко-призренске епархије. Његово активно учешће у такозваном дечанском питању утицало је да избор наследника митрополита Нићифора (Перића) буде политички злоупотребљен и доведе до нових подела међу косовским Србима.¹

Пошто синђел Платон (Јовановић), потоњи епископ моравички, охридско-битољски и бањалучки, није успео 1903, и поред споразума Архиепископског сабора Београдске митрополије и митрополита Нићифора, да преузме управу Дечана јер је протеран од Срба, присталица „руске партије“, јеромонах Гаврило добије задатак, као манастирски деловођа, да спречи потпуно освајање Дечана од братства руске келије Св. Јована Златоустог на Светој Гори. И не преузевши ову дужност, бива од руског јеромонаха Арсенија, сада већ настојатеља манастира, оптужен за његово неуспело смакнуће. Због тога је хапшен од турских власти, које су га коначно, са још два српска монаха насилно удаљиле из Дечана. То је остварено утицајем руског конзула, али и жељом дела призренских Срба који су имали нереалне наде у руску помоћ.² Руски конзул у Призрену С. В. Трухалка њега и проту Обрада Поповића оптужује да компромитују политику српске владе на Косову „јер се појављују као заштитници српских интереса, па се у народу раширило уверење да они раде по налозима из Србије”.³ Одласком на студије, јеромонах Гаврило привремено се искључује из дечанског питања. „Као непоколебљиви противник златоустоваца и заступник интереса митрополита и српске цркве у Старој Србији Дожић је стипендијом (од српске владе) био и награђен за патриотизам.”⁴

Када је изгледало да су се расправе о статусу Дечана стишале, јеромонах Гаврило, потписујући се са Г. Д. Морачанин, 1908. у Јагодини штампа, уз помоћ Монашког удружења из Србије, полемички спис **Високи Дечани под туђином**, који поново, нарочито међу србијанским странкама и у београдској штампи, ово питање ставља на дневни ред. Доказивао је како од боравка руских калуђера у Дечанима, осим њих самих, нико други нема користи. Највећи кривци за изузимање манастира из српских руку су конзул Трухалка и неки проруски настројени српски дипломати. Настојао је да штетан утицај златоустоваца и њиховог заштитника раздвоји од Руске цркве и руске званичне политике у Старој Србији. И поред

тога што је драматично апеловао „на родољубиве представнике Српског народа и његове Цркве, да се заузму, да се ови зликовци и катили српски протерају”, ова књижица, типична по искључивости за учесника у спору, није могла утицати на решавање дечанског питања које је било мање значајно од анексионе кризе и других српских приоритета пред балканске ратове. Као да је ова брошура наговестила политизацију избора, неку годину доцније, митрополита рашко-призренског.

Јанићије Поповић, косовски учитељ и књижевник, савременик и непосредни посматрач, врло прецизно и јасно, али можда поједностављено, приказује политичке узроке несугласица око избора новог митрополита: „На упражњену митрополитску столицу Рашко-призренске епархије народ затражи од Патријаршије да за митрополита постави Гаврила Дожића, родом из Црне Горе. Народ није познавао Дожића, јер се није кретао у његовој средини, али га је препоручила Србија и ту није имало шта више да се о њему распитује. Патријаршија је молбу народа уважила и Дожића завладичила. Но док се он још бавио у Цариграду, очекујући царски берат, потврду, Србија је променила своје гледиште о Дожићу, и стога је, преко конзула у Приштини, наредила да народ одбади Дожића и за владу тражи Богдана Раденковића.”⁵

Можда је радикалски кабинет у Београду на почетку био спреман подржати архимандрита Гаврила, али испоставило се да је он кандидат Црне Горе и краља Николе, са којим Србија није била у слози. А **Правда**, лист Напредњачке странке Србије, тих дана тврди да се министар иностраних дела М. Миловановић одрекао архимандрита др Гаврила и подржавао четничког вођу Раденковића (на брзину замонашеног, са именом Василије) што је овај био радикал. Тако су у обзир узимани многи познати али и скривени политички интереси. „Предлажући Дожића за кандидата, црногорска влада имала је јаке аргументе. По школској спреми Дожић је имао највише услова да буде изабран за митрополита. Он је био завршио теолошки факултет у Атини, и тамо је промовисан за доктора теолошких наука у јесен 1909. године. Осим тога, Дожић је био десет година стипендиста српске владе, а у Цариграду је био свештеник српског посланства, па је црногорска влада сматрала да се српска влада неће тако одлучно супроставити његовој кандидатури. Како изгледа, за српску владу је дошла неочекивано кандидатура Дожића, а од јавног мњења дочекана је са огорчењем. Против Дожића је

покренута безобзирна кампања, а српска влада је предузела и дипломатске кораке код Васељенске патријаршије да онемогући његов избор. Такав став долазио је отуда што се знало да је Дожић кандидат краља Николе и црногорске владе и да краљ преко њега жели остварити свој утицај на српско становништво у Рашко-при-

Јеромонах Гаврило (Дожић)

зренској митрополији. А то се, по оцјени не само званичне Србије него и српског јавног мњења уопште, па добрим делом и мњења ван Србије, никако није смјело дозволити. Постојали су и неки други мање важни разлози: Дожић је био грчки ђак, није добро гледан код руских дипломата због неке своје брошуре (*Високи Дечани под туђином*) у којој је упутио оштре критике на рачун Русије. С обзиром на углед Србије и њен утицај код српског становништва у старој Србији, било је веома лако да се код једног дијела тог становништва створи незадовољство према Дожићу. Да би се онемогућио његов избор за митрополита истицан је још један аргумент, и то „као најважнији“: Дожић је рођен у Црној Гори, он је црногорски држављанин, а према споразуму са Васељенском патријаршијом и турским властима за митрополита се имало бирати лице које је рођено на турској територији и које је турски држављанин. Кампања се углавном сводила на следеће: Дожић је родом из Црне Горе, а пошто су односи између Србије и Црне Горе затегнути, у њега се не може имати повјерења.”⁶

Срби на Косову, очекујући помоћ за ослобођење од турске управе и арнаутског терора са више страна, били су подложни поделама које су изазивали центри политичке моћи. „И тако се народ подели у два табора: једни за Дожића, а други за Богдана. Врбују присталице једни, врбују и други. Скупљају потписе и једни и други, и Патријаршију обасипају свакодневним молбама и депешама: „Нећемо Богдана – хоћемо Дожића“, или „Нећемо Дожића – хоћемо Богдана“. Ову народну борбу прихватише и два наша листа у Скопљу: *Вардар* и *Глас народа*. *Вардар* је штитио и препоручивао Богдана, а *Глас народа* – Дожића. Чланци су били огорчени, и напади безобзирни. И тако се народ заједе ко жути мрави.”⁷ Поред црногорских агената у вези са митрополитским питањем, српски конзул у Приштини Милан Милојевић је на терену сусретао разне „типове“, као што су „Стојановић, Синадиновић, прота Спасић, браћа Герићи из Пећи, Денић, апотекар Спасић (Бијело Поље), затим руске дечанске калуђере, приштинску нелегалну општину, Парлиће из Вучитрна, људе око *Гласа народа* који су својим родбинским везама желели да се популаришу на тлу Старе Србије”.⁸ Догодило се и то да архимандрита Гаврила, свог љутог противника, подржавају и руски монаси из Дечана, јер су очекивали да ће од Црне Горе, чији је он кандидат, лакше добити гаранцију за останак у српском манастиру. Док се ово питање користи за међустраничка разрачунавања у Србији и Црној Гори, настоји се на једну или другу страну увући и руска дипломатија. А Живојин Балугџић, српски посланик у Цариграду, води тако жестоку кампању против архимандрита Гаврила, да се он „крајем августа 1911. године српском дипломати Јовану Јовановићу обраћа писмом у којем га пита шта заправо значи кампања против њега и одбија од себе сумње и подозрења да се не налази у служби српског народа. Он је ову кампању назвао жалосном појавом у српској националној ствари.”⁹

Синод Васељенске патријаршије архимандрита др Гаврила (Дожића) изабрао је 14. децембра 1911. за митрополита рашко-призренског. Од могућих 12, добио је девет гласова, док су два члана Синода гласали за епископа главничког Варнаву (Росића). Један глас је био неважећи. Хиротонију новог митрополита извршио је 17. децембра у Цариграду митрополит митиленски Кирило са још пет митрополита, уз учешће патријарха васељенског Јоакима III.

Поред тога што разним каналима тражи поништење избора, односно од Порте издавање берата, београдска влада кроз штампу подгрејава кампању против оваквог решења. *Политика* од 19. фебруара 1912, износи више произвољних инсинуација на рачун Дожића, приговара Патријаршији, да је „из неког посебног утицаја обишла способнијег и моралнијег кандидата рашко-призренских Срба, а изабрала Гаврила Дожића“. На другој страни, опозиција оптужује радикалски кабинет да није одбранио нацио-

налне интересе. И црквена периодика, попут јануарског броја за 1912, **Весника Српске Цркве**, у избору др Гаврила види антисрпску работу: „Народни је кандидат био монах Василије, при-зренски богослов, ученик Галата-Сараја, пре-ђашни наставник скопске гимназије и секретар скопске митрополије, некадашњи шеф српске организације (мисли се четничке, примедба наша). Изабраник народа није био изабраник и Синода, који је погазио један принцип и презрео вољу народа. Извесни наши листови добро су уочили, да је патријаршија подлегла утицају српских непријатеља којима је вазда стало до немира и раздора у нашем народу, како у Краљевини Србији, тако и у потлаченим деловима Српства.“ Фебруарски број овог часописа, органа Свештеничког удружења, преноси врло негативне написе о Гаврилу (Дожићу) и политици црногорске владе ¹⁰ из броја 5 и 6 скопског **Словенског југа**, из којих сазнајемо за интересантну појединост „да би згодно било преместити садањег скопљанског митрополита (Викентија /Крцића/) за рашко-при-зренску митрополију, а на његово место изабрати др. Дожића“.

У оштре полемике укључује се и цетињска штампа, оптужујући за кампању званичну Србију.

Док је Рашко-призренска епархија била без митрополита, њен администратор је био архи-мандрит Сава (Протић), родом из Тетова. Поми-њан је као кандидат за архијереја, али није узет у обзир ради недостатка школске спреме. У априлу 1912. цариградски Синод, сада у новом саставу, поново за рашко-призренског митрополита бира др Гаврила (Дожића). Опет Београд ургентно интервенише против, али како је нови митрополит два пута изабран, до преиначења одлуке ни на који начин није могло доћи. Васељенски патри-јарх, који није благонаклоно гледао на мешање политичких фактора у црквене послове, а имајући у виду потпуну канонску правилност избора, од султана одлучно тражи берат за митрополита Гаврила. Зато и није дошла на ред нова кадров-ска комбинација Београда, да уместо Раденко-вића кандидат за рашко-призренског митропо-лита буде епископ главнички Варнава (Росић).

Српској влади остало је да се помоћу косовометохијских Срба бори против митропо-лита који јој није по вољи. Већина се повела за матицом од које се очекује ослобођење, али и избрани митрополит има присталица, нарочито у Беранима и Приштини, што умножава поделе и сукобе. „У Приштини се на први дан Духова, 1912. год. , у цркви, за време службе, завађене стране потукоше међу собом. Узрок томе беше што прота Јосиф Спасић на великом входу спомену владика Дожића. Тад Мане Филиповић, познати борац, а присталица Богдана, повика: „Доле Дожић... Живео Богдан...“. Тако се понови више пута, а после, заборавише се и – руке укрстише... Многи понеше одатле и дар црвени образ или крвав нос. А Трајку Гапићу, учитељу, присталице Богдана, поцепаше блузу. Но све ово не потраја више него

минут-два, јер ту у цркви беше и конзул Милан Милојевић. Он је стајао на нарочитом уздигнутом „столу“, сличан владицином, само лево од њега. Видећи да се народ ухвати у коштац, он викну гласно: „Мир, браћо“. Тај један једини узвик, намах је отрезнио народ: руке се расплеле, и сваки је отишао своје јату, једни лево, а други десно, а путања на сред цркве оста празна, као нека граница. Служба се после настави као да није било ништа.

После овог случаја администратор архиман-дрит Сава оде на одсуство. Полазећи, он за намесника себи постави поп Апостола, сина пок. попа Тоне Топаловића из Приштине. Јест, али Патријаршија за намесника постави проту Јосифа Спасића. И тако, Приштина доби два митропо-литска намесника: један приврженик Дожића (прота Јосиф), а други – Богдана (поп Апостол). И шта бива? Две намесничке канцеларије. И кад једна изда какво наређење народу, друга то потири и издаде своју наредбу. Наста хаос...

Тако је то трајало све до ослобођења Косова, 9. октобра 1912. године. А тада, престаше све за-ђевице, наста нова управа народом, и наста елан за други рад, и бољи живот. А питање владике аутоматски је скинуто са леђа Патријаршије у Ца-риграду и пренето у надлежност Београдске митрополије, која, ради смирења духова у народу, не постави ни једног ни другог. ¹¹

Балкански ратови, видимо, ово су питање скинули са дневног реда. Две године након првог избора за митрополита рашко-призренског, др Гаврило (Дожић) је 19. децембра 1913. устоличен за митрополита, али са седиштем у Пећи и са ју-рисдикцијом у областима које су после ослободи-лачког Првог балканског рата припале Црној Гори.

Не процењујући, да ли је уопштена и по-једностављена оцена савремене српске историј-ске науке, како је „сукоб око избора рашко-при-зренског митрополита био искључиво династички сукоб између Србије и Црне Горе и њихових влада око утицаја у рашко-призренској митрополији“ ¹², подсећамо на расправу професора Љ. Дурковића-Јакшића о уделу Цетињске митрополије у борби за успостављање редовног стања у Српској пра-вославној цркви. У закључном делу, после дока-зивања да Цетињска митрополија никад није тражила и добила аутокефалност, наводе се просрпске речи краља Николе („једног од зна-менитијих владара српског народа“), изговорене 27. новембра 1913. на Цетињу, у част посвећеном новом пећком епископу Гаврилу (Дожићу): „Анђе-ли небески, свети Краљеви и Патријарси, који у простору наше Богохраниме епархије вјечним сном почивају, радоваће се кад под сводовима њихових храмова стане одјекивати пјесма Божја, пјесма Србинова и молитва за здравље српског народа и његову срећу. Изволите, Високопрео-свештени, слѣдовати примјерима мојих славних предака, Господара ове земље, и бити надахнути према неправославној браћи оном њиховом ши-роком вјерском сношљивошћу, којом су се вазда

одликовали. Искрај тако дуго упражњеног Пријестола славних српских Патријараха учите ми драги мој народ кријепости и вјери православној. Утврђујте у њем љубав према Домовини, јер Пећ је била огњиште српске цркве и моћи српскога духа.“¹³ Овим речима краља Николе, професор Дурковић додаје: „Са таквим идејама и задацима пошао је митрополит Гаврило у Пећ. После пропасти српских држава он је први српски владика кога је српски владар послао тамо. Свакако је значајно и то што га је дала Цетињска митрополија. Поверење које је добио од ње и српског краља оправдао је својим радом, који је био у духу наслеђеног рада владика Цетињске митрополије, због чега је 1938. године и дошао на престо српских Патријараха, као и мучеништвом у логорима у два последња светска рата, нарочито у логору у Дахау.“¹⁴

Негослав Јованчевић

Напомене:

1. Синод Цариградске патријаршије прихватио је марта 1911. оставку митрополита Нићифора и то под утицајем Србије. На оставку је приморан од београдске владе преко приштинског конзула Милана Ракића, јер је сметао (питање овере учитељских диплома, непотврђивање проте Стеве Димитријевића за ректора богословије у Призрену, сукоб са руским монасима у Дечанима) дипломатским интересима радикалског кабинета. Види: Н. Ракочевић, *Политички односи Црне Горе и Србије 1903-1918*, Цетиње 1981, 147; Ј. Поповић, *Живот Срба на Косову 1812-1912*, Београд 1987, 364-368; Д. Батаковић, *Дечанско питање*, Београд 1989, 182.
2. Д. Батаковић, *Дечанско питање*, 128-132
3. Исто, 137
4. Исто, 139
5. Ј. Поповић, *Живот Срба на Косову*, 369.
6. Н. Ракочевић, *Политички односи*, 148-149.
7. Ј. Поповић, *Живот Срба на Косову*, 370.

8. *Историја српског народа*, VI/1 Београд 1981, 374

9. Н. Ракочевић, *Политички односи*, 149.

10. „Остављајући на страну срамоту да се за избор једног православног митрополита заузме представник најкаталичкије државе, ми ћемо још рећи ово на завршетку:

Може се схватити аустрофилска политика Црне Горе; може се, шта више, и бранити с уског гледишта црногорства, које се ревностно са Цетиња пропaгира од 1869. године – на Балкану је било много примера и у старој и у новијој историји малих народа себичне, опортунистичке политике, – али у овоме специјалном питању о рашко-призренском митрополиту не може се схватити ни оправдати помоћ Аустро-Угарске. Нека би се успело с помоћу Аустро-Угарске, да Дожић оде у рашко-призренску епархију, сујета ће бити задовољена, а праву корист од тога неће видети Црна Гора чији господар непрекидно тражи бар границе Старе Зете и Захумља. Корист од тога имаће Аустро-Угарска, којој је сврха да православне Србе из Ст. Србије црквено одвоји од Србије и веже за православну цркву Босне и Херцеговине, а доцније уједини у једну цркву и Српску Патријаршију. За то Аустро-Угарска помаже Дожићу, за то Црна Гора не треба и даље да ради на томе, ето за то је српски народ у Ст. Србији и Србији морао бити одсудно противу Дожића и радити противу њега. У рашко-призренску епархију, у којој живе најкомпактније масе Срба, око 300.000 душа, у којој данас католички бискуп најактивније шири и велича име аустро-угарске монархије, у којој је утицај аустро-угарских конзулата из Митровице, Призрена и Скадра све јачи, може доћи за митрополита само један прекаљени национални радник, а никако један несигуран, неинтелигентан и наметнут, на овај начин, митрополит.“

11. Ј. Поповић, *Живот Срба на Косову*, 370-371.

12. *Историја*, VI/1, 280.

13. Љ. Дурковић-Јакшић, *Удео Цетињске митрополије у борби за успостављање редовног стања у Српској православној цркви*, у: Српска православна црква 1219-1969, споменица о 750-годишњици аутокефалности, Београд 1969, 267.

14. Исто, 267.

Наши храмови

ЦРКВА ПРЕОБРАЖЕЊА ГОСПОДЊЕГ У БАЧИНИ

„Милостију Божјеју господин всем Сербљем и Подунавију“ деспот Стефан Лазаревић 8. јуна 1411. дарује, поред осталих места и „оу Лѣвчу село Бѣдчин“. Мора да је Бачина била место са угледом, јер га деспот поклања царској лаври, задужбини преко које владари посткосовске Србије траже и налазе континуитет са светим Немањинима. Из припадности Бачине, према овој повељи, видимо да је данашњи Темнић био саставни део Левча, који се помиње још у Немањиној хиландарској повељи.

Постојање средњовековног насеља није научно потврђено. Међутим, предање о том времену је врло богато: „Приповеда се да је у месту Ђерђелину некад била варош, веле, простира се од

запада ка истоку, од данашњег Ђерђелина до Грабовца, места у равници, где је некад било старо село Грабовац, или управо варош се простира од данашње ђерђелинске до грабовачке чесме. Захватала је целу равницу Грабовац и страну данашњег Ђерђелина. Дућани су, како се прича, у тој вароши били тако чести, да је мачка могла по крововима с краја на крај те вароши. У Ђерђелину има и данас зиданих бунара, за које кажу да су из тог времена. Затим имају зидине од некаква градића, које се једва познају. У Грабовцу пак има нека развалина, за коју се прича да је од бање, која је ту била. До Бање је стара чесма, а одмах до ове развалина за коју се држи да је од цркве.“ На северној страни Бачине, код Чивутског

гробља, постоје рушевине, за коју се верује да су такође од цркве. Предање каже да је и кнез Лазар у Бачини имао имање и да је он засадио брестове на излазу из села према Варварину, који су се видели почетком XX века.

Непосредних података о црквеном животу у Бачини имамо из првих деценија XVIII века, у време аустријске окупације ових подручја. Тада је парохијски свештеник села Бачине био четрдесетогодишњи Дамњан „родом од Никшића, из села Маркова“. Богослужбене књиге учио је код стрица у манастиру Шудикову дванаест година и рукоположен је 1712. од владике Јефрема. У околини Роваја службовао је девет година и заједно са већином парохијана, због турског терора, прелази 1729. „на страну цесарску“. На нурију у Бачини, за дванаест форинти, поставио га је владика ваљевски. Приликом визитације архијерејског синђела констатује се да српски може добро читати, али да не зна седам светих тајни и да литургију није служио већ две године. Овај свештеник има у Бачини добру кућу и шест синова. Поред потребних богослужбених предмета, у својини има њиве, ливаде, виноград, три коња, четири вола, четири краве, осам јунади, сто оваца и десет коза. Пошто у нурији нема завршене цркве (мала се прави код свештеникове куће), заповеђено је од епископовог изасланика да чешће одлази у манастир Каленић и учествује у богослужењу.

Тадашњи јагодински свештеник Мијат, претходно, од 1725. је био три године парох у Бачини.

Из протокола суседне и врло старе цркве орашке, види се да је од 1837. Бачина припадала овој цркви. Више је него сигурно, да су свештеници Серафим, Данил, Симеон, Максим, Матеја Ђорђевић, Петар Поповић, Георгије Поповић, поменути на спомен плочи цркве у Орашју, били и пароси бачински. Има наговештаја да је после 1859. образована засебна Бачинска парохија, у чијем саставу су, поред Бачине, били Церница, Избеница и засеок Суваја.

Црквене власти у Београду 1926. извршиле су реорганизацију парохија у Орашју и Бачини тако да Бачинска остаје само са варошицом и селом Бачином. Парохијска црква и даље је у Орашју.

Епископ Николај (Велимировић) посетио је на Младенце 1930. Бачину и одржао „велику проповед бачинском народу“. Ни тада село није имало цркву. На иницијативу свештеника Радослава Поповића и председника бачинске општине Светозара Татића, 8. марта 1931. одржан је скуп парохијана, на коме је донета одлука да се у селу подигне нова црква. У грађевински одбор су ушли: Светозар Татић, свештеник Радослав Поповић, Милић Савић, Драгојло Филиповић, Божин Радојковић, Светозар Јелић, Ранђел Савић, Радисав Јовичић, Александар Јовичић, Јанко Антић, Воја Станојевић, Станоје Ракић, Драга Бајкић, Светислав Марјановић, Драга Радојковић, Станоје Глигоријевић, и учитељи бачински Јован Марченко и Чедомир Спасојевић. На седници 14. јула 1931. за председника Одбора изабран је свештеник Радо-

слав Поповић, а за секретара учитељ Чедомир Спасојевић. Благајник је до 15. октобра био Драгојло Филиповић, кога замењује учитељ Јован Марченко. На октобарској седници одлучено је да се за градњу погоди протомајстор Спаса Костић из Вевчана, срез струшки, са дневницом од 70 динара.

Архијерејска власт у Београду, актом АЕ бр. 1780 од 22. јуна 1932. одобрила је прикупљање прилога за подизање нове цркве у Бачини. За вршење функције надзорног одбора одређен је инжењер Сима Стамболић из Параћина. Евиденцију дневница водио је члан Одбора Станоје

Храм Преображења Господњег у Бачини

Ракић, земљорадник из Бачине. Грађевински одбор, 29. марта 1933, доноси одлуку о продужењу уговора са Спасом Костићем, сада са дневницом од 80 динара. За 1.000 комада цигле тада је плаћено 180–190 динара, а за 1.000 килограма креча 200 динара. Радовима су руководили и материјал прибављали Божин Радојковић и Станоје Ракић.

Пошто је октобра 1933. завршено зидање, покривање лимом погођено је са Милутином Илићем из Варварина. Покривање је завршено 10. децембра. Уместо умрлог Светозара Татића, за председника општине је изабран трговац из Бачине Милић Савић. За 19 прозора столару Стојану Кордићу из Крушевца плаћено је 5.200 динара. Малтерисање цркве извео је мајстор Радован Симоновић из Црне Траве (за његов рад споља плаћено је 18.000 динара, док је унутрашње малтерисање коштало 4.500 динара).

Црква у Бачини грађена је према пројекту Василија Андросова. Фрескопис су, према одлуци Грађевинског одбора од 30. марта 1937, извели академски сликар Никола Мајендорф и о. Наум Андрић из манастира Раковице. Иконостасни оквир радио је дуборезац из Охрида Никола Радиновић. Накнадно, 1939. године, погођена је са г. Мајендорфом израда икона за иконостас по цени од 7.500 динара.

Црква у Бачини освећена је 21. септембра 1939, на Малу Госпојину, од епископа моравичког Дионисија (Миливојевића), викара патријарха српског Гаврила. Свештеника Радослава Поповића, који 1940. одлази за тужиоца Црквеног суда у Београду, замењује, и то конкурсом, свештеник Светомир Тодоровић. Парохија бачинска, и после освећења храма, припада Црквеној општини орашкој и то све до 17. јула 1942. Тада се одлуком Светог архијерејског синода, бр. 614, зап. 102 одваја Црквена општина бачинска од Орашке црквене општине. Чланови Привременог поверенства били су: свештеник Светомир Тодоровић, председник, учитељ Јован Марченко, секретар, Живојин Ђорђевић, благајник, учитељ Марко Аксентијевић и земљорадник Драгутин Татић.

Приликом освећења цркве у Избеници, 14. октобра 1943, храм у Бачини посетио је викарни епископ моравички Арсеније (Брадваровић). Први епископ шумадијски Валеријан архијерејску литургију у цркви бачинској служио је на Огњену Марију, 1961. године.

Од 1962. парох бачински био је Мирко Петровић, претходно свештеник у Јарушицама. Њега је 1966. заменио јереј Милутин Поповић. На Преображење 1970. године овде је поново служио епископ шумадијски Валеријан. Забележено је да

је Свештенички хор Шумадијске епархије у Преображенској цркви у Бачини извео духовни концерт 7. априла 1979. године. Свештеника Милутина Поповића у септембру 1987. године замењује јереј Станиша Јовановић, претходни парох ланишки.

Друга црква у Бачини, посвећена Св. оцу Николају, завршена је 1988. године. Освећена је 9. октобра 1988. од епископа шумадијског др Саве. У Часну трпезу положне су мошти Св. цара Уроша.

Свештеника Станишу Јовановића на Парохији бачинској, октобра 1989, замењује јереј Радован Марковић, који је претходно службовао у Кусатку. На његову иницијативу, 13. новембра исте године, донета је одлука да се приступи обнови и препокривању цркве бакром. Бакарним лимом који је плаћен 7.000 марака, препокривање је извршио мајстор Милорад Павловић из Коцељева. Радови су завршени 16. јула 1990. Поводом обнове, свету архијерејску литургију у бачинској цркви Преображења Господњег служио је 7. октобра 1990. епископ шумадијски др Сава. Том приликом свештеник Радован Марковић одликован је правом ношења црвеног појаса.

Током 1994. почели су радови на изградњи црквеног дома у Бачини и на електрификацији цркве. Црквени дом је завршен 1999. године и освећен од епископа шумадијског Саве 3. октобра. Упоредо са овим радовима, украшавана је Светониколајевска црква у Бачини. Иконостас са иконама, рад монахиња из манастира Жиче, постављен је 1995. Дародавац је био Милан Матић, председник Црквене општине бачинске.

(Из Летописа Преображенске цркве у Бачини)

СВЕТИ ЛАЗАР КОСОВСКИ - КНЕЗ ИЛИ ЦАР?

- Лазар историје и Лазар предања -

Минуле (1999) године навршила се једна деценија откако је отпразнован шестовјековни јубилеј Косовскога боја (1389–1989). Тих година је поново покренута тема која је била у жаришту научне пажње сто година раније, кад је било пет вјекова Косова: да ли је Лазар био кнез или цар.

Данас можемо о томе да размислимо шире и проговоримо мирније но прије десет, односно стодесет година. У јавности су били гласови за

једно и за друго, а у науци је архимандрит Иларион Руварац – отац српске критичке, научно писане историје – ријешио ствар, поклањајући пажњу писаним документима и подвргавајући их својој правничкој логици и третману. Из закључака које је последице анализе он склопио у логички ред и фактичку слику у историјској равни – Лазар је кнез! Али више од стотину година и даље у свијести народа, односно у амбијенту и широком сливу традиције, он слови као цар.

Сад пред нас израђа питање: шта је он у ствари био, односно како треба да се да нас титулише – једним или другим звањем, или – и једним и другим.

Сва је прилика да се ради о овоме: он је изабран, крунисан и проглашен за кнеза и он је то био у историји. Али како је он прихватио позив са неба и прихватио постављену алтернативу опрједелењем за небеско (а не земаљско) царство које је врховна вриједност у хришћанској етици, одн. аксиологији –

јасно је да је он тим својим избором, а онда јуначком и хришћанском погибијом, прихватио царско достојанство и ушао у небеско царство – он исти, а не неки његов двојник. То је разлог што је он у Цркви и традицији – цар; а да ли је он у историји само кнез кад се определио за метаисторију, животну акцептирајући есхатологију? Без даљњег, он је у историји надрастао својим животом њен „плафон“ и реално доживио својом личношћу долазеће царство Божје које је унутра у нама (Лк 17, 21) и његову есхатолошку реалност која није ни фикција његова, ни машта народна. Из те климе добро натопљене и прозачене светошћу које је у обама свјетовима највиша вриједност оностраног поријекла, Црква је из основа градила његов култ: свјеснога мученика за вјеру и свеца, то дубоко засновано и широко постављено схватање о активном подвижнику на бојном пољу, започиње патријарх Данило III, а даље развија и довршава деспот Стефан Лазаревић.

Из светачке подлоге и у благодатној атмосфери израста цјелином његов култ: празновање, служба, икона, житије и други прикладни текстови... а онда дође и народно предање, исказано највише пјесмом, па за њим слиједе умјетнички текстови, у прози и стиху, као и ликовни прикази инспирисани црквеном традицијом и народним предањем (имамо у виду неколико модела његова приказивања, инспирисаних дахом романтизма – све до онога, ликовнога и скулптурног, Небојше Митрића, који је настао у годинама шестовјековних јубилеја Крушевца и Косова).

Такав св. Лазар је стварност више реалности, у којој није брисана, поречна или потрвена ни њена нижа раван. Он је историјски реална личност,

али личност која се у историји оприједелила за постисторијско и надисторијско царство; оно је за тренутак историјске садашњости било будућност вјечности која се антиципира у времену садашњости онога тренутка. Историјски садржај његова живота је његово јуче. Он је тада био у тренутку или краћем временском периоду који личи на попоноћне сате: минули дан и ноћ већ пролазе, а рађа се зора новог дана! Тада се живи у даном тренутку – а за будућност; у времену – а за вјечност;

у историји – а за есхатон и незалазни дан његове свјетлости и његова царства.

Само је светац реална спона те двије реалности, он у својој личности везује вријеме и вјечност: он се у времену овјечнује, искупљујући вријеме – дане и догађаје свога живота. Ово је потпуно јасно и до краја познато људима светог живота: да се онај који прихвати и определио се за свето и светост, тим избором прихвата и доживљава светост – освећује се.

У традицији наше књиге то је први савршено јасно до дна појмио и потпуно тачно изразио Свети Сава дијелом насловне синтагме свога увода у *Сту-*

денички типик; он монасима Студенице иставља живот синтагменског ктитора, – „господина Симеона“ и говори „о животу његову, какав би пред Богом и пред људима“. Први дио синтагме односи се на његово житије (житије, βίος, живљење), а други на његов психички успон и морално богатство које добија (жизнь, ζωή, живот). Оно прво је подручје биографије, а ово друго духовног живота. Зато ћемо често наћи овај смисао изражен двијема сличним, али не истим ријечима: житије и жизањ (тога и тога светог). Значи у питању је биографска и житијска компонента коју обрађује одређени текст; биографска страна тога текста обрађује ход кроз вријеме и простор одређеног лица, а житијска његове успоне и узлете у вјечности безгранича. Оно прво је подручје његове биологије и биографије која се искупљује, а ово друго је закопчавање и узлет у спасење које упија у себе – и њима се храни – нетварне божанске енергије. Житијско се служи биографском грађом и подацима, јер се ради о конкретном лицу, као основном са кога се полази у другу област размишљања и искуства – слично романијеру, одн. приповједачу, који слободно користи историјску грађу: он уопште не пише историјску расправу, односно студију, него у роману, односно, приповијетци, развија психологију, даје етику, развија идеје...

Израз житије и жизањ у нас се касније преводи синтагмом: живот и подвизи. Ово јасно указује на разлику у садржајима ријечи житије и жизањ, мада оне због своје сличности, као да занемарују и уклањају значењску границу. Доситеј Обрадовић пише своју аутобиографију и насловљава је синтагмом *Живот и прикљученија Димитрија Обрадовића названог у калуђерству Доситеја*; њеним двијема свескама (I и II) започи-

ње серијал плавих књига Српске књижевне задруге (1892). У њима се не виде његови духовни него само учевни подвизи; изузетак чине незрели покушаји у младим годинама искушењаштва који нијесу успјели; а касније жудно је чезнуо за знањем овога свијета и његове просвјете, и био њега стално гладан и жедан. Ту су његова путовања, чија се мрежа шири по свијету ондашње Западне Европе, па и шире, према Истоку: кроз Св. Гору је само прошао без икаквих битних запажања, али се задржао три године и учио у Смирни код монаха Јеротеја који је завршио студије протестантске теологије у Тибингену. Ту је његово православље коначно приземљено и улило се у плитку социјалу и хуманизам, а психологија дилеме, њено превладавање, духовни узлети и аскетска просвјетљења су за њега остала земља недођија – *terra incognita*. То је трансценденција у коју се не досеже – разумије се, и не залази, па се она не доживљава нити се њоме живи. Тако Доситејева религиозност не превладава раван социјале, него је сва у приземљу и историји, нити је његова просвијета просвијетљена свјетлошћу Свѣта Невечернаго, него је типично европска приземна просвјетљеност његова времена, са доста позитивизма и прагматизма.

Ликовни приказ св. цара Лазара је двојак – баш као и књижевни; и приземан и надземан: у историјском амбијенту, гдје даје слику и биографију његова временог и историјског лика; и у благодатној сфери, гдје даје слику будућности његове личности. Прво је тварно-онтолошка димензија и њена слика, а друго есхатолошко-благодатна. – Уз св. Јована Крститеља и зетскога краља св. Јована Владимира, он је трећи код нас познати светац који се слика са двије главе: одсјеченом твар-

ном на тањиру и са надокнађеном, одн. дарованом, на раменима. Ово прво је слика њихове садашњости и прошлости, а ово друго њихова есхатолошкога и будућег; ово Божје давање одсјечене главе асоцира на Божје давање – исцјељење Јовану Дамаскину његове треће руке. Митрићев приказ цара Лазара са пола лобање, мачем пресјечене, скалпиране, као да приказује застој на пола пута – очигледно у циљу везивања историје и есхатологије. Ту идеју садрже и неке од стихира у његовом култу – то су оне којима се он назива кнезом (свѣтѣй великѣй кнѣже Лазаре..., например). Ови подаци и њихови помени нијесу никакав деманти, него само корелат животних подвига, кретање навише и напријед (движење), односно онога што следује послје тога напора (подвигъ). А изостављање ових података омогућило би далеко потискивање конкретног лика – да би читалац који умјесто реалних чињеница о историјски стварном човеку могао да схвати да ту нема конкретне личности него само уопштено магловито казивање; слично томе је и са ликовним приказом: колико је год потребно да насликани (бојама односно ријечима) лик буде што општији и да се што више уклапа у лик (хор, збор) светих – толико је потребно да тај лик буде конкретан приказ личности. Дакле, икона и житије дају у појединачноме лику слику општега човјечног, са благодатним даровима, а биографија и портрет инсистирају на особеностима појединачног; оно прво уздиже лик и личност према Оригиналну – Богу, и приказује га што сличнијим са осталима из тога круга, а ово друго иде према упоједињавању и наглашава индивидуалне црте; оно прво истиче сличност, а ово друго – различитост. Прво је приказ из пер-

спективе Царства Божјега, а друго – из перспективе царства земаљскога.

У томе оквиру и атмосфери светости треба посматрати и схватати св. Лазара – као кнеза у историји који је изабрао царство у есхатологији; зацарио се, превладавајући и надрастајући свој кнежевски узраст. Није у питању добро и зло, него више и ниже добро и вриједност. Он се налазио у нижем а изабрао је више. Он није само кнез на земљи, нити је његово житије само биографија, као што ни његова икона није само портрет: слика спољашњег лица, него слика и пројава његове унутрашње личности. Његова кнежевска владавина надраста свој досег и прелази у царство. Приказ његова лика није ни портрет ни лична карта њега земаљског, него икона, личностна карта њега надземаљског и есхатолошког. У питању је Лазар, не овога, него будућег Царства које је он још овдје на земљи прихватио и доживио. Исто тако ни његово житије, и намјенски и жанровски, није само биографија и ход по историјским стазама, него његов узлет у Царство Божје, његов подвиг – награда за кретање и успон, која дође послје подвига: по+двиг=подвиг. Главни његов двиг и успон јесте жртвовање за друге, ближње – управо у смислу Христових ријечи о жртвовању за своје пријатеље (Јн 15, 13).

Дакле, Лазар је био кнез, који је постао цар; и више је цар јер је кнежевање било кратког времена и „замалена“ а цар је увијек и довијека јер је Небеско Царство „увек и довека“. Историја и метаисторија, односно есхатологија, не искључују се него се допуњују и употпуњују. – На примеру св. Лазара Косовског – потпуно и очигледно.

Проф. др **Димитрије Калезић**,
протојереј-ставрофор

УЧЕШЋЕ ЋАКА БЕОГРАДСКЕ БОГОСЛОВИЈЕ У ДРУШТВЕНОМ ЖИВОТУ

Београдска богословија од почетка свог рада па све до данас дала је велики број свештеника, знатан број културно-просветних и научних радника, као и оних који су заузимали високе положаје у Српској православној цркви. Ова школа је дала целокупно свештенство кнежевине, доцније краљевине Србији, добар део краљевине Југославији и Југославији после Другог светског рата као и садашњој Југославији. Стару Београдску богословију свршио је велики број свештеника и учитеља, који су службовали у Македонији, Старој Србији, Босни и Херцеговини, Црној Гори и Бугарској. Ти свештеници и учитељи су били не само црквени већ и просветни и национални радници. Богословију Св. Саве, која је између два светска рата радила у Сремским Карловцима, завршило је више православних Чеха из Чехословачке, неколико Руса из Прикарпатске Русије, један број Срба из Будимске епархије и румунског Баната.

Многи ученици Београдске богословије постали су познати епископи Српске православне цркве међу којима има и свештеноточеника. Навешћемо нека од важнијих имена: митрополит Михаило (Јовановић); митрополит дабробосански Сава (Косановић); епископ жички Сава (Дечанац); митрополит а потом први патријарх васпостављене Српске патријаршије Димитрије (Павловић); митрополит захумско-херцеговачки Серафим (Перовић); митрополит бањалучки Василије (Поповић); митрополит скопски Јосиф (Цвијовић); митрополит загребачки Доситеј (Васић); епископ жички Николај (Велимировић); епископ бањалучки Платон (Јовановић); епископ далматински Иринеј (Ђорђевић); патријарх

Герман (Ђорић); епископ нишки Јован (Илић); епископ жички Василије (Костић); епископ захумско-херцеговачки Тихон (Радвановић); митрополит загребачки Дамаскин (Грданички); и други.

Међу свршеним ученицима ове школе знатан је број и оних који су били оснивачи или активни чланови разних милосрдних, културних, просветних, националних и других друштава и установа. Неколико родољуба – Сава Јовшић, синђел, и Теодосије Мраовић, професор Богословије,¹ и други, 12. јуна 1845. године, писмено су замолили Попечитељство просвете, да им дозволи да отворе у Београду недељне школе „у којима ће момчад, као научници (чираци), калфе, занатлије и слуге, у дане недељне, после подне од два до четири сахата, најпотребнија знања присвојити моћи“. Уз молбу приложили су пројект уређења те школе и план предавања. По плану школа је имала три класе. Предлог је Попечитељство одобрило 5. јула исте године. Школа је највероватније почела да ради 1. септембра 1845. године.²

Друштво Црвеног крста у Србији је основано 1876. године. Најзаслужнија личност за његово оснивање је ђак Београдске богословије митрополит Србије Михаило. Он је био председник оснивачке скупштине и председник Друштва од 1876. до 1883. године. Руководио је пословима Друштва 1876–1878. године у изузетно тешком времену. Тадашњи рад Друштва добијао је многа признања. За његова председниковања је подигнут друштвени дом у Београду. У извештају Главног одбора за 1897. годину о првом председнику Друштва се каже: „Он беше не само светило цркве и

православља, него је још и на пољу милосрђа великан првог реда, јер је са љубављу и вољом подигао наш Црвени крст на висину на којој се данас налази“. За своје заслуге добио је разноврсна одликовања: Друштвени крст 1876, Руско одличје Црвеног крста 1881, Таковски крст са лентом и звездом 1877. и почасну диплому Белгијског црвеног крста.³

У Друштву Црвеног крста радили су многи свршени ученици Београдске богословије а неки су били чланови Главног одбора, Управног одбора и обласних одбора. Да поменемо оне који су били у првом Главном одбору: Алимпије Васиљевић, Новица Лазаревић и Спира Нешић а доцније: Живојин Јовичић, Јеврем Илић, архимандрит Фирмилијан, Тома Стојадиновић, Стеван М. Димитријевић и др. Председници окружних одбора су дуго били већином окружни протојереји а цркве и манастири са свештенством су помагали ову установу и тиме доприносили да се хришћанско милосрђе осети свуда где је то било потребно.

Осамдесетих година прошлог века основано је „Друштво Светог Саве“ с циљем да шири просвету и негује национално осећање и врлине у српском народу. Међу оснивачима Друштва био је такође ђак Београдске богословије протосинђел Фирмилијан.⁴ Поред свештеника некадашњих ђака Београдске богословије који су у Друштву заузимали значајна места, чланови Друштва су били епископи нишки Димитрије и жички Никанор. Рад Друштва је нарочито допринео просвећивању, јачању националне свести и припремању ослобођења у неослобођеним јужним крајевима.

Крајем деветнаестог века почело је оснивање земљорад-

ничких задруга, удруживање земљорадника ради моралног и економског препорођаја народа. Прва земљорадничка кредитна задруга је основана 1894. године у моравском селу Вранову крај Смедерева. Архиепископи су преко духовних судова и окружних протојереја препоручивали свештенству да потпомажу оснивање и рад ових задруга. Ту се нарочито истиче београдски ђак, епископ шабачки Димитрије. И поједини свештеници су апеловали на свештенство и учитеље да се придруже задругама. Свештеник Милутин Симић у апелу каже: „Свештеници и учитељи наши, у интересу и вере и морала нашега народа, у интересу његове боље економске будућности, помажите свим силама својим рад и оснивање земљорадничких задруга у нашој Краљевини. Узмите у овоме богоугодном и благодетном послу правог учешћа!..“ Свештеници су схватили важност Земљорадничких задруга па су се у њихов рад укључили од самог оснивања. Од 1894. до 1934. године чланови Управног и Надзорног одбора Главног савеза српских земљорадничких задруга били су следећи свештеници: Милан Љ. Поповић из Колара; Милутин Симић, Кусадак; Тодор Поповић, Власотинце; Лазар Поповић, Субјел; Христовор Поповић, Власотинце; Јован Станојевић, Неготин; Стојан Савић, Дубица; Маринко Јанковић, Прахово; Миодраг Протић, Каменица; Атанасије Вучићевић, Гроцка; Александар Тошић, Параге; Стеван Михалчић, арх. намесник.⁵

Признање свештеницима и учитељима у задружном раду одао је председник савеза Симеон Лозанић на Деветом конгресу земљорадничких задруга у Врању, 1904. године, следећим речима: „Господа свештеници и учитељи, а у вези са Главним савезом земљорадничких задруга били су истински апостоли који су енергично проповедали и ширили начело задругарства. И зато је наше

задругарство напредовало и достигло ову величину са којом се можемо похвалити и поносити.“⁶

После анексије Босне и Херцеговине основана је „Културна лига“, у којој су најистакнутији наши културни радници узимали видног учешћа на просвећивању нашег народа. У „Културној лиги“ су учествовали и њен рад помагали и свештеници из свих крајева наше отаџбине. У извештају Централног одбора Лиге, 1911. године, стоји: „Свештенство је симпатично прихватило Културну лигу, сами се јављају и нуде своје услуге“. Према овоме извештају, свештеници су у подесним приликама и у црквама са амвона, држали предавања као и у окружним местима и селима. Исто тако као чланови Културне лиге оснивали су народне читаонице по многим местима.⁷

Лепо признање наше свештенство добило је од „Друштва за чување народног здравља“. Председник Друштва др Н. Петровић и главни секретар др С. Рибникар обратили су се свештенству писмом у коме истичу да се од појаве „Друштва за чување народног здравља“ „свештенство показало као његов добар пијатељ и сардник. Главни Одбор сматра за своју пријатну дужност да свештенству искаже своју захвалност на његовој сарадњи. У исто време Главни одбор моли свештенство да и даље поради на друштвеној ствари оснивањем нових месних одбора тамо где их нема.“ О улози српских свештеника у чувању народног здравља држана су и предавања. Такво једно предавање одржао је професор Београдске богословије др В. М. Суботић, 1899. године.⁸

Није било ниједног друштва које у својој управи и међу својим вредним члановима није имало свештенике. Такав је случај са „Друштвом за школску хигијену“, „Пољопривредним друштвом“, пчеларским задругама, разним певачким

друштвима, народним књижицама и читаоницама, соколским друштвима, „Народном одбраном“ и другим.

У највећим научним и просветним друштвима било је свршених ученика Београдске богословије. У „Друштву српске словесности“, које се касније називало „Српско учено друштво“, затим „Српска краљевска академија наука и уметности“, данас „Српска академија наука и уметности“ – увек је био по неки богослов из Београдске богословије. Чланови Српског ученог друштва су били: митрополит Михаило, прота Јован Јовановић (доцније епископ нишки Јероним), архимандрит Нићифор Дучић. Они су касније били чланови Академије наука, у коју су изабрани и митрополит дабробосански Сава (Косановић) и епископ нишки Никанор Ружичић. Данас је члан Српске академије наука и уметности епископ шумадијски Сава (Вуковић), такође ђак Београдске богословије.

Неки ђаци Београдске богословије су били почасни чланови иностраних академија наука. Први од српских свештеника који је одликован почасним чланством Руске императорске академије наука био је митрополит Михаило а доцније и Нићифор Дучић.

Знатан број ђака старе и нове Београдске богословије истакао се својим радом у црквеној науци и књижевности. Међу њима су незаобилазна имена митрополита Михаила, архимандрита Дучића, митрополита Фирмилијана, проте Стеве Веселиновића, епископа Николаја (Велимировића). Њима се могу придодати и многа имена професора Богословије као и професора Богословског факултета, бивших ђака ове школе. Од професора Богословског факултета позната имена су: прота Стева М. Димитријевић, др Јордан П. Илић, др Радивоје Јосић, др Атанасије Поповић и др Јустин Поповић. Књижевношћу су се са успехом бавили: Милан Љ. Милићевић,

Светолик Ранковић, прота Ми-лош Велимировић, Зарија Р. Поповић, Петар Костић, прота Тадија Костић, прота Таса Урошевић и други. Многи ђаци ове школе су били професори у средњим стручним школама. Највише их је предавало веро-науку али и друге предмете. Било их је и лекара, адвоката, судија, професора, начелника, инспектора и секретара разних министарстава, државних и приватних чиновника.

Један број ђака ове школе данас се налази на одговорним местима у Српској православној цркви, а истовремено су поз-нати и као научни радници.

Ђаци ове богословије били су вероучитељи нашим влада-рима. Ректор старе богословије Никола (Нестор) Поповић, пре-давао је једно време веронауку кнезу Милану; Нићифор Дучић и Фирмилијан, краљу Александру Обреновићу; Стеван Веселино-вић и Добросав Ковачевић, краљу Александру Карађорђе-вићу, Константин Луковић, кра-љу Петру II Карађорђевићу.

Многим свештеницима, међу којима је било и ђака Бео-градске богословије, народ је поклањао поверење и бирао их за посланике народних скуп-штине. На Светоандрејској скупштини, 1858. године, било је 20 посланика свештених лица, који су и на овој Скупштини и доцније играли важну улогу. Л. Лазаревић у „Малом Поменику“ пише: „Док је интелигенцији нашој, државним чиновницима, био спречен улазак у Народну скупштину, свештеници су били готово једини представници народни у Скупштини, с вишом спремом школском. Народ им је поклањао поверење, слао их у Народну скупштину. На част своме реду, свештеници су у Скупштини били искрени по-борници за напредак државе за добро српског народа. Они су радом својим, оправдали пове-рење својих бирача. Српски свештеник био је и у Народној скупштини онај добри пастир који поклања сву пажњу своме стаду.“⁹ Познати народни пос-

ланици – свештеници су: Игњат Васић, прота лознички, Гаврило Поповић, Димитрије Милојко-вић, Јован Павловић, Милоје Барјактаревевић, Милан Ђурић, вођа ужичких радикала, Павле Крстић, Јован Јовановић (епис-коп Јероним), Никола Круп-жевић, Маринко Ивковић, Ан-дра Љубичић, Јеврем Илић, Аврам Миловановић, Јанко Пу-рић, Новак Милошевић, Марко Петровић, Иван Протић, Миха-ило Смиљанић, Аврам Јовано-вић, др Војислав Јанић и многи други. Свештеници су Скуп-штини подносили значајне предлоге. На Светоандрејској скупштини, 1858. године, прота јагодински Јован Јовановић са још неколицином других посла-ника предложио је „Да Минис-три буду одговорни Књазу и Народној Скупштини, као и остали чиновници“, „Да Народна Скупштина сама бира себи председника, подпредседника и секретара, а не да их постав-ља Књаз“, „Да и чиновници из просвете, правосудне и финан-сијске струке могу бити изабра-ни за скупштинаре“, „Да се изда закон о слободној штампи“.¹⁰

Било је свештеника који су, на жалост, узимали удела у бунама политичког карактера, због чега су трагично завршили живот. У „Тополској буни“, 1877. године, био је умешан о. Панта Поповић, који је због тога 1878. стрељан, поред других Кара-ђорђеваца у Аранђеловцу. Стрељан је и о. Маринко Ивко-вић, који је у „Тимочкој буни“, 1883. године, био вођа буне у бољевачком срезу.

Београдска богословија је дала и неколико министара. Стару богословију учио је, али је није завршио, министар прос-вете и црквених дела Алимпије Васиљевић.¹¹ Богословију „Св. Саве“ су свршили др Војислав Јанић, који је био министар вера и Добривоје Стошовић, који је био министар просвете.

Васпитаници Београдске богословије неговали су у својој души и души своје деце Свето Косовско предање, будили су у себи и у народу Свето Косовско

памћење. Није било проповеди а да нису помињали имена и дела Св. кнеза Лазара, Марка и Милоша. Уз цитате Св. писма увек су цитирали пословичне стихове и из народне поезије „за крст часни и слободу злат-ну“, „Крсту служиш а Милошем живиш“. Живели су за ту народну мисију и многи међу њима су дали и своје животе за њу. У Српско-турском рату 1876/78. године учествовало је преко 300 свештеника, а у балканским и Првом светском рату преко 450. У Првом свет-ском рату погинуло је и муче-нички завршило живот близу стотинак свештеника, бивших ђака ове школе.

Из свега изложеног види се да ниједан добар сеоски, као и градски посао, нити пак иједна важнија народна и државна ствар није решавана без учеш-ћа свештенства. Свештеници ове школе, као и целокупно на-ше свештенство, увек су ради-ли за добро Цркве и народа.

др Предраг Пузовић

Напомене:

1. Сава Јовшић је био професор Богословије од 1841. до 1844, а Теодосије Мраовић од 1843. до 1874.

2. М. Ђ. Милићевић, *Школе у Србији*, Београд, 1868, стр. 46–47.

3. *Друштво Црвеног крста, Споменица 1876-1936*, Београд, 1938, стр. 422.

4. Ст. Станојевић, *Народна енциклопедија Српско-хрватско-словеначка*, I, А–3, стр. 655; *Братство*, 1924, XVIII, стр. 4–5.

5. Милан Ст. Недељковић, *Четрдесет година рада учитеља и свештеника у земљорадничким задругама 1894-1934*, Београд, 1934, стр. 25–27.

6. Исто, стр. 15.

7. М. Поповић, *Историјска уло-га Српске цркве у чувању народ-ности и стварању државе*, Бео-град, 1933, стр. 295–296.

8. Исто, стр. 291.

9. Л. Лазаревић, *Мали Пеме-ник*, Београд, стр. 160.

10. Жив. Живановић, *Поли-тичка историја Србије*, Београд, 1923, стр. 148.

11. *Министри просвете Србије 1811-1918*, Београд, 1994, стр. 76.

МИР ИСПОД РАСПЕЋА

Само људи Цркве и блиски сарадници једног од најугледнијих професора Богословског факултета у Београду и научника немерљивог угледа, протојереја-ставрофора др Лазара Мирковића, знали су за његову личну трагедију, највећу могућу за родитеља, да је током Другог светског рата изгубио сина и кћерку. Сину, који је последњи пут виђен у Крагујевцу 1941, у ратном вихору губи се сваки траг, док је кћерка убијена од мађарске окупаторске војске у злогласној божићној рацији у Бачкој и Новом Саду 1942. године.

У Гласнику СПЦ (1962, бр. 2, 82-85) професор Лазар Мирковић је објавио чланак „Поводом двадесетогодишњице помена погинулих од мађарске окупаторске војске у Бачкој и Новом Саду 1942. године“, у којем је, поред чињеничних података о овом догађају, написао и неколико редака, очигледно проистеклих из бола који су његова протиница и он трпели. Овде објављујемо део тога текста проф. Мирковића.

Кад су се код Београда на Дунаву појавила мртва тела, која су се праштала са Београдом, који их није поздравио топовским салвама, иако су га толико волела и због љубави према њему страдала, дотле је једна мати у Београду низала страшну тужбалицу својој кћери, чије је мртво тело Дунавом пролазило поред Београда.

Гошћо моја, дете моје,
Зар нећеш свратити у Београд мајци својој?
Кога ћу од сада угостити, дочекати и коме се обрадовати?

Косо моја, бели зуби, твој радосни осмех,
Зар да вас никада више не видим?
Где ти је дете, коме си кројила кошуљице од танка платна?

Зашто га водиш собом и не даш га матери својој?

Зар нећеш свратити у Београд да положиш и последњи испит и будеш лекарка?

Како си нежна као цвет,
Невина као јагње,
Стала пред митраљез?
Ох Боже!

И мати је ходала по соби од зида до зида по страшној ивици, одакле се силази с ума у мрак.

Ко да не изгуби веру у човека после толиких злочина у прошлом рату, када се овај „разумни двоножац са лажним речима на уснама“ о хуманости, култури и племенитости показао као крволок и злочинац гори од најкрволочније звери и најотровније змије, гори од сваког зла?

Његош је за прошли век рекао:
„Нек се овај вијек горди над свијем вјековима,
Он ће ера бити страшна људскијема кољенима.“

А чиме ће се гордити овај „вијек“, у чијој првој половини преживесмо два крвава светска рата, други крвавији од првога, а на прагу му друге половине помала се и трећи, који би био крвавији од другог?

Гордиће се проналаском да може глас мржње

да шаље кроз етар у звездано небо, у васиону.

Гордиће се логорима, жицама, демонским проналаском за рафинирано и садистичко убијање слободе тела, душе и мисли.

Гордиће се лабораторијама у којима се неуморно проналазе средства за што масовније уништавање људи, гордиће се мегатонском бомбом.

Гордиће се хладним ратом, итд, итд.

Душа оних које је рат погодио, а њихов број су милиони, скрбна је до смрти. Јер када човек доживи толику несрећу, свеједно своју или других људи, замрзне се душа и осећај, скрх се у човеку свака вера у добро, и човек тада у сваком човеку види злочинца, тада је хлеб горак и када је под руком, тада сунчев зрак изгуби своју лепоту и сваки дан који сунце објављује у пуној светлости је тама...

У таквом стању где наћи снаге и савладати бол, где откравити и загрејати замрзлу душу, и како да протиња у човеку искрица вере у добро, укратко – како уздићи се и поћи у живот?

У таквом стању човек се обазире и тражи излаза и утехе, а душа му се као скалаљка на зидном часовнику шета од самоубиства до лудила, од наркотикума до роптања и безбројног питања управљеног удесу: Зашто? Али на сва та питања је одговор: вечно ћутање.

Али све ово: самоубиство, лудило, наркотикум, роптање ипак није никакво решење бола, но додавање новог бола на стари.

Треба све савладати, остати човек, онај други човек, мислилац, храбар, позитивни стваралац и савладати онога првога човека зликовца двоношца, уништитеља, који уништава велике вредности: крв и мозак.

Али где наћи снаге?

Код људи нема утехе, јер су они или бол задали, или исто тако страдали, па како да даду оно што и сами немају и траже?

Па зар никога нема да помогне човеку који толико страда и да му даде снаге да се исправи.

Може једино Онај који је савладао бол и смрт, који је био пун љубави према сваком човеку, може Распети на крсту, из чијих ребара, руку и ногу тече крв, која учи да је Распети на крсту поднео бол свих људи и свих народа, свих времена и на сваком месту кугле земаљске. Када откаже у свету љубав и заледи се душа, овде, у цркви је вечно топла љубав Исуса Христа кроз речи еванђеља према свакоме човеку. Ко дође овамо и постави свој бол испод крста на коме је Распети, наћи ће у Христу јединог који може пружити снаге и утехе свачијем болу, па и онај који ропће, малксао од лутања, наћи ће најпосле испод Распећа мир.

Наћи ће даље у мисли. Мисао ће га научити да живот треба часно проживети и храбро поднети све болове, јер брзо долази смрт која ослобађа од сваког бола. Када је живот сладак смрт је горка, а када је живот горак, смрт је жељени и добро дочекани гост. Мисао ће га научити да је моћ сваког насилника злочинца пролазна, и да ће сваки злочин проливања крви бити суђен од Онога који је рекао: „Освета је моја, и ја ћу је извршити“. Јер када је све мисаоно створено, зар да злочин тријумфује над разумом и спреми самоубиство човечанства? И у хаосу показаће се вечна правда Божја.

Наћи ће се најпосле у раду, који опет извире из мисли, јер хоће да буде остварена и спроведена у дело. Радом и стварањем одвраћа човек ум од бола.

О двадесетогодишњици погибије Срба и Јевреја у Бачкој од злочинаца, сећамо се њих, и наша душа и наше тело се колебају од љуте борбе бола и жалости, јер њихове муке осећамо у души и на телу, и преживљујемо и сами оне тренутке које су они преживели у часовима пред смрт.

Васкрсење Христово, икона храма Светих апостола Петра и Павла у Рачи Крагујевачкој

ИЗ СОВЈЕТСКОГ КОНЦЕНТРАЦИОНОГ ЛОГОРА

Једино уколико сте из религијских разлога били утамничени у совјетском затвореничком логору можете да заиста схватите тајну пада првобитног човека, мистично значење искупљења свеколике творевине, и велику победу Христа над силама зла. Једино када пострадамо за идеале Светог писма можемо да увидимо нашу грешну колевост и нашу недостојност у поређењу са великим мученицима прве хришћанске Цркве. Једино тада можемо да схватимо апсолутну нужност темељне скрушености и смирења, без којих не можемо да будемо спасени. Једино тада можемо да проникнемо у пролазну слику видивог и непролазну икону Невидивог.

На Васкрсни дан сви ми који смо били притворени због религијских уверења бисмо уједињени у једној радости Христовој. Сви смо били понети у једно осећање, у један духовни тријумф, величајући једног вечног Бога. Није било узвишене пасхалне службе, са кликтањем црквених звона; није било могућности да се у нашем логору саберемо на службу, да се украсимо за празник, да приготовимо васкршња јела. Напротив, било је још више рада и ометања него обично. Сви затвореници који су овде били из разлога вере, без обзира на вероисповест, беху окружени још окрутнијим ухођењем, и већим бројем претњи од стране тајне полиције.

Упркос томе, Васкрс је био ту: велик, свет, духован, незабораван. Био је благословен присуством нашег васкрслог Господа: ту међу нама – благословен тихим сибирским звездама и нашим тугама. Како су само наша срца тукла радосно у заједници са великим Васкрсењем!

протојереј Георгије Шереметјев

АРХИМАНДРИТ МИХАИЛО (УРОШЕВИЋ) И НАБАВКА ПРВОГ СРПСКОГ АВИОНА

Слабо је познато да је први српски авион, на молбу Владе Србије, набавио архимандрит Михаило, тадашњи настојатељ Српског подворја у Москви. Ретко ко зна и да је овај врли монах истовремено успео да ангажује и пилота који ће авионом управљати. Најбоље је, стога, да се најпре види како је и када архимандрит Михаило стигао у Москву.

Архимандрит Михаило је рођен 4. јула 1868. у срцу Шумадије, у селу Брестовцу, срез гружански, округ крагујевачки. По завршетку основне школе, 4 разреда гимназије и пољопривредне школе, упућен је у Москву где је завршио богословију и духовну академију. Пошто је завршио богословију рукоположен је у чин ђакона и презвитера. Када је остао удов, замонашио се 1897. године у манастиру Раваници. Постављен је 1898. године за старешину манастира Враћевшнице. У знак признања, као архимандрит, упућен је 1905. за настојатеља Српског подворја у Москви.¹

Манастир, Српско подворје у Москви, са црквом Кирило-Јована је имао веома велике заслуге за српску просвету. Подворје је Србима поклонило руски Синод 1873, на заузимање познатог Руса Дурнова. Манастир је био под покровитељством београдског митрополита, који је у договору са руским Синодом постављао настојатеља и братију. Ту се припремао калуђерски подмладак за Србију. Настојатељ је био дужан да помаже и све друге Србе ђаке у Москви и брине се за њихов успех.²

Непосредно пред Први балкански рат архимандрит Миха-

ило, настојатељ Подворја, је, после договора у Србији, отпутовао 20. августа 1912. из Београда у Москву.³ Пошто је београдски митрополит Димитрије био спречен, архимандрита су на железничкој станици у Београду испратиле многе друге значајне личности из Српске православне цркве, као и из Министарства просвете Владе Краљевине Србије. Током вишедневног путовања, он је правио планове о предстојећим активностима, пре свега на придобијању руског јавног мњења за интересе Србије и њених савезника. Одмах по доласку у Москву архимандрит Михаило је кренуо у обилазак руских црквених великодостојника. Успело му је да у више наврата буде примљен у руски Свети Синод, где је добио пуну подршку за српске захтеве. Истовремено је свакодневно окупљао српске студенте у Москви и од њих захтевао да свуда и на сваком месту пропагирају српску политику, нарочито пишући по руским новинама и часописима.

Куповина аероплана Дукс

А онда му је, почетком октобра, на његово изненађење, стигло упутство од српске Владе да у једној од московских фабрика купи један авион. Разлог зашто је за ову куповину одређен баш архимандрит Михаило је био тај, што је он био једини званични представник Србије у Москви, док су сви остали српски званичници били у Санкт Петербургу. С друге стране, скоро комплетна руска ваздухопловна индустрија у то време је била у Москви.⁴

Чим је добио депешу архимандрит је одмах окупио српске студенте технике и затражио од њих да га повежу са колегама које су се бавиле, или бар интересовале за авијатику. Тако је оформио мали тим „сарадника“, који су му помагали у куповини авиона и унајмљивању пилота. Изгледа да су главни у том тиму били студент петроградског Техничког института Цара Николе Првог, Петар Шахалов и студент Царског петроградског универзитета Милутин Зелић, који су специјално због овог били ангажовани и позвани да дођу Москву.⁵

У сваком случају, после првих контаката у више фабрика авиона, показало се да је понуда московске фабрике Дукс најповољнија. Посебна делегација, предвођена самим архимандритом, је око 15. октобра посетила Завод Дукс, где је најпре примљена од председника акционарског друштва Ј. А. Мелера, који их је затим одвео до главног конструктора завода В. В. Бартошевича. Овај им је објаснио да је тренутно у серијској производњи неколико аероплана типа Њепор IV и Фарман VII и то за потребе Руске војске. Ни један од ових апарата се није могао добити за најмање два месеца, па и то, уколико у међувремену стигне одобрење од Руске војске. Додуше, рекао им је Бартошевич, одмах могу да добију један апарат, са којим је завод Дукс, пар месеци пре тога, учествовао на конкурс за стандардни авион за обуку у Руској војсци.⁶

Уговор између архимандрита и Завода је брзо склопљен. За авион је плаћено 30.000

динара, што је била прилично висока цена, толико су у Француској плаћани много бољи апарати типа Блерио биплас и Депердисен. Ово је касније изазвало жестоку критику у српској штампи, али треба имати у виду да је архимандрит имао упутство да по сваку цену набави авион, а овај је био једини на располагању.⁷ Аероплан је крајем октобра припремљен за транспорт у Србију.

Аероплан Дукс

На конкурс руског војног ваздухопловства, за стандардни војни аероплан, који је започео 21. августа 1912. на корпусном аеродрому у Санкт Петербургу, учествовало је више фабрика са својим пројектима. Извештаји о томе су били објављени у већем броју тадашњих ваздухопловних часописа. Завод Дукс је на овом конкурс учествовао са својим аеропланом „Дукс-биплан“. У суштини је то била копија последњег модела француског биплана Фарман VII али са неким модификацијама. Авион завода Дукс се разликовао од свог узора по вертикалним упорницама, увећаним размахом горњег крила са мало нагнутим спољним паром упорница (гледано с чела), другачијом конструкцијом главног стајног трапа (имали су V конструкцију, опет гледано с чела), а и вертикални реп је био модификован. Наравно било је ту и неких других мањих разлика, као што је на пример облик и величина резервоара за гориво. У вези са овим авионом требало би рећи да једноставност сама по себи не представља квалитет авиона, мада је једноставност „Дукс-биплана“ безусловно била квалитет. Аероплани Фарман су, међутим, имали нека преимућства. Наиме код њих се при паду, од силе удара, ломила дрвена кон-

струкција на којој се налазио пилот, при чему се пилот одвајао од авиона без повреда. Овај предвиђени лом је био спас за пилоте при честим удесима на слетањима током учења пилотаже. Овим и још неким квалитетима авиона Фарман објашњава се његова врло велика примена у улози школског апарата у многим

Михаило (Урошевић),
снимљен 1922. године, као
епископ шабачки

ваздухопловним школама. На конкурс је победио авион Фарман VII, а аероплан „Дукс-биплан“ је заузео друго место. Војне власти су наставиле са поруџбинама авиона Фарман VII у оригиналном облику не прихватавши иницијативу Завода за побољшање његове конструкције на начин како је то било предложено авионом „Дукс-биплан“. Једини израђени примерак „Дукс-биплана“, заправо прототип, остао је у власништву фабрике, али не задуго.⁸

Александар А. Агафонов

Други задатак дат архимандриту Михаилу је био да

унајми једног пилота који би пилотирао купљеним авионом. Група српских студената у Москви је архимандрита упознала са у то време веома познатим руским пилотом Агафоновом. Наиме, у лето те године у новинама се појавило саопштење спортских пилота А. А. Агафонов и Б. И. Росинског у коме су они нудили своје услуге српској и бугарској војсци. Авијатичар А. А. Васиљев је, у исто време, у Москви при Славјанском комитету организовао специјални авиациони биро за помоћ Бугарској и Србији. Тако су и српски студенти дошли у контакт са Агафоновим.⁹

Александар А. Агафонов је био инструктор Петроградске авиационе школе и Саратовског аеро-клуба. После краћих преговора, склопљен је договор да за плату од 5.240 динара, Агафонов ступи у српску службу.¹⁰ Реч је била о огромној плати, јер је рецимо плата српског подофицира – пилота била само 80 до 100 динара месечно.¹¹

Аероплан Дукс у балканским ратовима

Аероплан и унајмљени пилот су возом кренули за Србију, а у Београд су стигли 1. новембра 1912. године.¹² Агафонов се одмах ставио на располагање Министарству војном. У Београду се задржао неколико дана, за које време је прегледао заплећене авионе РЕП. Тих дана је у Београд стигао и други унајмљени руски авијатичар, Никола Брије.¹³ По наређењу српске Врховне команде, Агафонов и Брије су у току ноћи 9/10. новембра, отпутовали возом за Скопље.¹⁴ Наравно, у истом возу се налазио и авион Дукс. У Скопљу су се задржали до 14. новембра. Помоћник начелника Штаба Врховне команде, ђенерал Живојин Мишић, је

13. новембра наредио авијатичарима да се сутрадан пребаце возом за Велес. Мишић је 14. новембра наредио команданту места у Велесу да за пренос ствари авијатичара, аероплана и осталог материјала, спреми двоја кола. Такође је требало одредити и пратњу за овај транспорт, од Велеса до Штаба Прве армије у Прилепу.¹⁵

У Велесу им је речено да пошто су потребна шпедитерска кола за транспорт, а њих морају вући волови, никако не могу стићи у Прилеп пре 16. новембра ујутру. Агафонов је зато затражио дозволу да прелети од Велеса до Прилепа. О свему овоме је још истог дана обавештен ђенерал Мишић и од њега су затражена даља наређења.¹⁶ Мишић је наредио да авијатичари остану у Велесу до даљег наређења команданта Прве армије, престолонаследника Александра.¹⁷

У изворима више се не помиње Никола Брије, већ само Агафонов, што значи да се Брије вероватно вратио за Скопље и даље, за Београд. Интересантно је помињање у штампи неког руског аеропланског фотографа, који је наводно стигао у Скопље 16. новембра и одмах затим, продужио за Велес.¹⁸ Пошто се овај фотограф више нигде не помиње у Јужној Србији, али се зато управо од тог времена почиње да помиње аероплански механичар Савелјев, вероватно да је у овим вестима у штампи била реч о њему.

Агафонов је у Велесу извршио монтажу авиона Дукс и одмах известио Врховну команду да је авион опремљен мотором Гном од 50 КС, а не оригиналним мотором Гном од 70 КС. Тврдио је да се авионом са овим слабијим мотором не може летети и тражио је да му се дозволи да отпутује за Париз и набави мотор од 70 КС. Ово демантује нека тврђења да је

Агафонов летео са Дуксом у Велесу.¹⁹

Командант Прве армије је 19. новембра наредио да аероплан остане у Велесу јер није потребан, а одмах затим, ђенерал Мишић је наредио Агафонову да се врати у Скопље.²⁰ Допуштено му је да оде у Београд, где је требало да тражи одобрење за одлазак у Париз. Добивши одобрење и потребан новац, отишао је 24. новембра за Париз.²¹ Тамо се задржао десетак дана. Купио је мотор Гном од 70 КС и платио га 18.000 динара. Исплата мотора је извршена преко Шретеровог бироа. Затим се вратио у Београд.²²

Летови у Скопљу децембра 1912. године

У међувремену, у Србију су из Француске стигли српски пилоти који су управо завршили пилотску школу. После више неуспешних покушаја летења Агафопова авионом Дукс, коначно је успело српским пилотима Југовићу и Петровићу да 10. децембра лете на Дуксу над Скопљем.²³

Почетком децембра 1912. настао је у Скопљу привремени авијатичарски центар, који је располагао само једним апаратом Дукс. Током следећих дана, српски пилоти су изводили интензивну обуку, али се нису усуђивали да полете, уважавајући мишљење Агафопова да авион није способан за лет. После неколико дана, одлучено је да ипак полете. Задатак да испробају авион су добили Јован Југовић и Михајло Петровић, који су у Француској завршили Фарманову школу. И тако, 10. децембра 1912, први пут су на српском авиону полетели српски пилоти. Летењу су, поред њиховог команданта, мајора Косте Милетића, присуствовали и многи Скопљанци, а међу њима и председник

Скопске општине, Спира Хаџи-Ристић, који је одржао и пригодан говор.²⁴

Истог дана је из Београда у Скопље стигао Агафонов, па је одмах одлучио да и он сутрадан, по сваку цену лети. За разлику од српских пилота, који су претходног дана летели само изнад аеродрома, Агафонов је, поподне 11. децембра, прелетео цело Скопље на висини од око 1200 метара, што је изазвало буру одушевљења међу грађанима Скопља.²⁵

Престолонаследник Александар и Кнез Арсен су 12. децембра 1912. обишли аеродром и упознали се са пилотима. Високи гости су обавештени о карактеристикама авиона Дукс.²⁶ За 13. децембар, у три сата поподне, било је заказано јавно летење преко Скопља. Маса света се окупљала још од подне. Скопски митрополит Вићентије, у пратњи студента М. Вукосављевића, стигао је на аеродром око један сат поподне, да би могао да разгледа авион на земљи. После тога су почели да пристижу и официри из скопске команде. Од два сата после подне се почело са летењем. Прво је летео пилот М. Петровић, а после њега су летели В. Новичић и Ј. Југовић.²⁷

После летења образована је посебна комисија да испита стање авиона Дукс. Утврђено је комисијски да је на авиону био уграђен мотор од 50, а не оригинални и уговором предвиђени мотор од 70 КС. Комисија је закључила да је и поред многих мана, авион Дукс могао да се користи у школске сврхе.²⁸ Због тога је у више београдских новина писано о томе како је московска фабрика Дукс преварила архимандрита Михаила.²⁹

Како је у међувремену одлучено да стални ваздухопловни центар Српске војске буде у Нишу, авион Дукс је 15. децем-

бра 1912. послат возом за Ниш.³⁰ Српски и страни пилоти су у Ниш отишли четири дана касније, да би српски ту и остали, а странци продужили за Београд.³¹ Агафонов је по доласку у Београд, са механичарем Савељевићем склопио један авион РЕП и 22. децембра извршио пробни лет.³² Показало се да је мотор Гном покварен, па је скинут и пренет у хотел „Париз“ ради поправке, где је услед непажње војника који су га чистили, дошло до експлозије.³³ Мотор је коначно оправљен и Агафонов и Ведрин су 30. и 31. децембра извршили по један лет (укупно 4 лета над Београдом). У свом лету 31. децембра Агафонов се задржао читав сат у ваздуху постигавши брзину од 110 км/час.³⁴

Када је, због слабих резултата, српска Влада отказала 14. фебруара 1913. уговор Агафонову, београдска штампа је критиковала начин склапања уговора са њим, без провере пилотове способности.³⁵

Овим се завршило учествовање архимандрита Михаила Урошевића у стварању српског ваздухопловства.³⁶

Новичић је у септембру 1914. године летео у Нишу авионом „Дукс-биплан“ и том приликом га оштетио, па је Томић 13. новембра отишао у Ниш да убрза његову поправку. Новичићу је наређено, 3. јануара 1915. године, да на авиону „Дукс-биплан“ замени оболеог Томића у Пожаревцу.³⁷ Поправка авиона није успела, па се тиме завршава историја аероплана Дукс у српском ваздухопловству. Сам аероплан је спаљен при повлачењу српске војске у јесен 1915. године да не би пао непријатељу у руке.

Небојша Ђокић

Напомене:

1. Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од деветог до*

двадесетог века, Београд, Подгорица, Крагујевац, 1996, стр. 332; *Шематизам Источно прваославне Српске Патријаршије по подацима из 1924. године*, Сремски Карловци, 1925, стр. 310.

2. Радослав М. Грујић, *Православна српска црква*, Београд, 1921, стр. 153.

3. *Отпутовао у Москву*, Вечерње новости од 7/20. августа 1912.

4. *Руски авијартачар Агафонов*, Балкан од 13/26. децембра 1912; Небојша Ђокић, *Стварање српског ваздухопловства у контексту модернизације Српске војске*, у *Вредновање ваздухопловне традиције*, Београд, 1994, стр. 74–75; Огњан Петровић, *Важни датуми у историји српског ваздухопловства*, у *Вредновање ваздухопловне традиције*, Београд, 1994, стр. 82–83.

5. *Поводом једног испада*, Политика од 14/27. децембра 1912.

6. *Руски авијартачар Агафонов*, Балкан од 13/26. децембра 1912.

7. *Руски авијартачар Агафонов*, Балкан од 13/26. децембра 1912.

8. *Авиација в России*, Москва, 1988, 234–237; В. Б. Шавров, *История конструкции самолетов в СССР до 1938. год*, Москва 1986, стр. 108–109.

9. Королева Е. В, Савова–Черкезова М, *Небесные побратмы*, Киев, 1983, 49

10. *Руски авијартачар Агафонов*, Балкан од 13/26. децембра 1912. г; *Агафонов*, Балкан од 18/31. децембра 1912; *Српска авијатика*, Вардар од 28. новембра/11. децембра 1912; *Поводом једног испада*, Политика од 14/27. децембар 1912.

11. *Реч-две - Два авијатичара*, Вечерње Новости од 23. јануара / 5. фебруара 1913. г.

12. Вечерње Новости од 21. октобра / 3. новембра 1912. г.

13. Правда од 29. октобра / 11. новембра 1912. г.

14. О. Петровић, н.ч, стр. 82; Правда од 29. октобра / 11. новембра 1912; Политика од 24. октобра / 6. новембра 1912. г; *Руски авијатичари*, Политика од 29. октобра / 11. новембра 1912.

15. *Руски авијатичари*, Вардар од 31. октобра / 13. новембра 1912.

г; Архив Војно–историјског института (АВИИ), пописник 2, кутија 13, фасцикла 3, број 3/1 и 3/2.

16. АВИИ, Пописник 2, кутија 13, фасцикла 3, бр. 3/2

17. Исто, бр. 3/3.

18. *Аероплански фотограф*, Вардар од 4/17. новембра 1912. г.

19. *Пробно летење*, Вардар од 6/19. новембра 1912. г; *Српска авијатика*, Вардар од 28. новембра / 11. децембра 1912. г.

20. АВИИ, пописник 2, кутија 13, фасцикла 3, бр. 3/3.

21. *Српска авијатика*, Вардар од 28. новембра / 11. децембра 1912. г; Правда од 12/25. новембра 1912. г.

22. Архив Србије, Посланство у Паризу– 1912. г, фасцикла 5; *Руски авијартачар Агафонов*, Балкан од 13/26. децембра 1912. г; Агафонов, Балкан од 18/31. децембра 1912;

23. *Српска авијатика*, Вардар од 28. новембра / 11. децембра 1912. г.

24. *Српска авијатика*, Вардар од 28. новембра / 11. децембра 1912. г; О. Петровић, н.ч, 82.

25. *Лете преко Скопља*, Вардар од 29. новембра / 12. децембра 1912. г; *Руски авијартачар Агафонов*, Балкан од 13/26. децембра 1912. г.

26. *Разгледао аероплан*, Вардар од 30. новембра / 13. децембра 1912. г.

27. *Велики лет преко Скопља*, Вардар од 1/14. децембра 1912.

28. *Руски авијартачар Агафонов*, Балкан од 13/26. децембра 1912. г.

29. *Руски авијартачар Агафонов*, Балкан од 13/26. децембра 1912. г.; *Српска авијатика*, Вардар од 28. новембра / 11. децембра 1912. г; *Велики лет преко Скопља*, Вардар од 1/14. децембра 1912.

30. *Однешен аероплан*, Вардар од 3/16. децембра 1912. г.

31. *Одлазак авијатичара*, Вардар од 5/18. децембра 1912; *Повратак авијатичара*, Политика од 8/21. децембар 1912. г.

32. Политика од 10/23. децембра 1912. г.

33. *За пожар у хотел Паризу*, Балкан од 15/28. децембра 1912. г.

34. *Успешно летење*, Балкан од 18/31. децембра 1912. г; *Летење над Београдом*, Политика од

18/31. децембра 1912. г; *Летење на Бањици*, Балкан од 19. децембра / 1. јануара 1913. г; *Летење на Бањици*, Политика од 19. децембра / 1. јануара 1913. г;

35. *Г. Агафонов*, Политика од 2/15. фебруара 1913. г.

36. За време балканских и

Првог светског рата, архимандрит Михаило је боравио у Москви све до 1919. г. По завршетку Светског рата постао је администратор Шабачке епархије. Изабран је за епископа шабачког 1921, а хиротонисан у Саборној цркви у Београду 1. јануара 1922. Умро је 22.

августа 1933. у Врњачкој Бањи, а сахрањен је у Шапцу, у епископској гробници. Сава, епископ шумадијски н.д, стр. 332.

37. Добросав Миленковић, *Историја Српске авијације*, I књига (необјављени рукопис – у Народном музеју Чачак), стр. 46

Шумадијски монаси

ИГУМАН АЛЕКСИЈЕ ЈЕВРЕМОВИЋ

Манастир Вољавча, са црквом посвећеном Св. архангелима Михаилу и Гаврилу, налази се на североисточним падинама Рудника, у близини Страгара.¹ Најстарија историја манастира обавијена је дубоким велом таме. По традицији, забележеној крајем XVIII века руком тадашњег игумана Хаџи Рувима, основан је средином XI века. Ако је то тачно, онда је, на темељима старе цркве, руднички властелин Михаило Кончиновић сазидао своју задужбину, у време српске деспотовине. Подаци о манастиру из времена турске владавине, показују да је у манастиру настављен монашки живот. Више података имамо тек за другу половину XVIII века, захваљујући вредном игуману манастира, Алексију Јевремовићу.

Један од ретких људи свог доба са простора Шумадије, који је о себи и свом времену оставио доста података, био је монах рудничких манастира Благовештења и Вољавче, Алексије Јевремовић. Овај вредни монах, који је имао угледан положај међу духовницима Београдског пашалука, бележио је записе у књигама манастира Вољавче, који су делом сачувани. Његове бе-

лешке, иако несистематичне, садрже податке о готово свим његовим савременицима. Покушаћемо да на основу њих реконструирамо његов животни пут, као и догађаје везане за манастир Вољавчу и руднички крај уопште.

Рођен је 7. октобра 1722. године у селу Влаовини, на реци Ћехотини у Херцеговини, у угледној свештеничкој породици, од оца Јеврема и мајке Ане. Његов отац, као и деда Симеон, били су свештеници, док је стриц Мојсеј био монах у манастиру Довоља на Тари. На крштењу, 6. децембра исте године, добио је име Томо, а кум му је био Милован Јоксић. Године 1725. његова породица се, бежећи од турског насиља, доселила у Србију, у рудничку нахију, у село Лозањ на реци Дичини². Село под овим именом и данас постоји. Изгледа да су по доласку, пошто су били свештеници, прозвани Поповићи, како се њихови потомци и данас презивају.³ Под овим презименом забележен је Јевремов брат Арсеније Поповић у аустријским пописима 1732. године⁴ Убрзо, са породицом, у руднички крај долази и други Јевремов брат, јеромонах Мојсеј, који је свој монашки живот наставио у рудничком манас-

тиру Благовештењу, чији игуман постаје. У марту 1732. године, доводи у манастир синовца Тому да би га научио писању и читању. Тома је брзо учио, али је истовремено показивао жељу за монашким животом, па је од стране свог стрица Мојсеја замонашен 30. јуна 1739. године под именом Алексије. Наредне, 1740 године, 22. августа, Алексије је рукоположен за свештеника у манастиру Пиви. Чин је извршио херцеговачки митрополит Филотеј. Наредне две деценије јеромонах Алексије проводи у манастиру Благовештењу, због чега ће бити назван „Благовештенац“.⁵

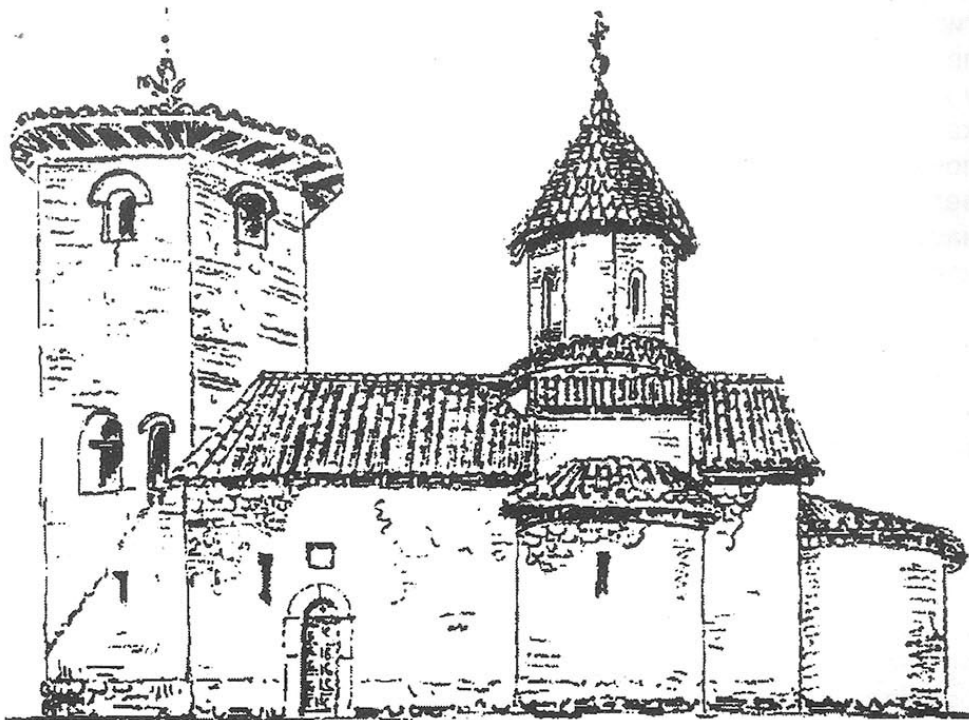
Наредбом епископа ваљевског и ужичког Митрофана, јеромонах Алексије је 17. маја 1760. године премештен из Благовештења у оближњи манастир Вољавчу.⁶ Пре Алексијевог одласка у Вољавчу, игуман манастира је био јеромонах Теодор Тепац, због чије је делатности манастир запао у незавидан положај. Наиме, он је сарађивао са неком качерском хајдучком дружином и када су Турци за то сазнали, у лето 1759. године, опљачкали су и запалили манастир.⁷ Игуман је имао дуг Турцима од 300 аспри гроша, тако да су они запечатали цркву и на манас-

тирско имање ставили за-
брану.⁸ Игуман Теодор успео је
да побегне, али је 1762. године
погинуо у једном унутрашњем
сукобу међу хајдуцима.⁹

За игумана манастира Во-
љавче после јеромонаха Тео-
дора постављен је Максим Кру-
шедолац.¹⁰ Одмах по доласку у
манастир јеромонах Алексије је
купио књигу Номоканон коју је
даровао манастиру.¹¹ Године
1762. игуман Максим је напус-
тио Вољавчу и вратио се у
Крушедол, а за новог игумана
потављен је 12. априла 1762.
године јеромонах Алексије Је-
времовић.¹² Исте године у ма-
настир долази Алексијев блис-
ки рођак, син његовог стрица
Арсенија, дотадашњи грошнич-
ки свештеник, Димитрије Арсе-
нијевић, кога је јеромонах Васи-
лије, духовник манастира Вра-
ћевшнице, замонашио 9. маја у
манастиру Вољавчи под име-
ном Данил.¹³ Њих двојица су
прилозима верника, а нешто
сопственим новцем, који су
приложили за помен својим ро-
дитељима, а нешто зајмом, успе-
ли да Турцима плате глобу и
откупе манастирску земљу.¹⁴ Из
записа такође сазнајемо, да је
игуман Алексије 23. априла
1762. године купио у Београду за
100 пара књигу коју је наменио да
буде тефтер манастира.¹⁵

Наредне године игуман
Алексеј и јеромонах Данил
проширују манастирски посед
куповином парцеле добра Лука
од Мула Мустафе из Београда,
на којој су се налазиле воде-
ница и виљарица. Купопродајни
уговор закључен је 22. јануара
1763. године.¹⁶ Исте године
засађен је и воћњак на Космају,
220 стабала шљива, а наредних
година подигнути су нови
засади.¹⁷ Повећава се и мана-
стирско братство доласком је-
ромонаха Силвестара.¹⁸ Током
1764/65. године вршени су и
обимни грађевински радови на
зградама манастирског комп-
лекса. О њима је игуман Алек-

сије оставио обиман запис на
једном Псалтиру, који се данас
чува у цркви села Крчмара код
Ваљева.¹⁹ Ту су забележени
трошкови за материјал, надни-
це мајстора, као и куповина
имања, црквених и богослуж-
бених предмета и књига. Те

Манастир Вољавча, цртеж Михаила Валтровића из 1871. године

године игуман Алексије дао је
да се у спомен својих родитеља,
Јеврема и Ане, искује ковани
кивот од сребра, што сазнајемо
из натписа урезаног на сребр-
ном поклопцу кивота.²⁰ О изве-
деним радовима у манастиру
том приликом, сачувана су
документа која је издао руд-
нички кадија Хусеин 1765.
године.²¹ У њима стоји да су
извршене оправке крова, тавана,
соба, кухиње, подрума и
штале учињене правилно и у
складу са везировом дозволом.
У то време подигнут је и конак
на источној страни манастир-
ског комплекса, што видимо из
натписа уклесаног на надврат-
нику западног улаза у конак.²²
Радови су настављени и
наредне 1766. године, када је
руднички кадија издао дозволу
игуману Алексију да може
довести воду у манастирску

башту.²³ Новом исправом, изда-
том две године касније, дозво-
љено је да се у башти озида
чесма.²⁴ Из више записа сазна-
јемо да је знатно обogaћен фонд
манастирске библиотеке новим
књигама, куповином и прило-
зима верника.²⁵

Бројни подаци о радовима
извршеним на манастирском
комплексу и куповини имања,
сведоче да је манастир између
1762. и 1768. године доживео
процвет. За то највише заслуга
има малобројно братство, и то
пре свих игуман Алексије и
његов сабрат Димитрије, који су
сво своје знање и умеће, као и
не мала финансијска средства,
уложили у обнову и напредак
манастира. Игуман Алексије
показао је да поседује и дипло-
матске способности, успевајући
да од турских власти издеј-
ствује дозволе за жељене
радове, што је иначе у то време,
када је притисак на српску
цркву био на врхунцу, било
изузетно тешко. И тада, у јеку
напретка и процвата мана-
стира, новембра 1768. године,
игуман Алексије се обрео у
фрушкогорском манастиру Бео-

чину, затраживши дозволу да у њему заувек остане.²⁶ Немамо у доступним изворима никаквих података, на основу којих би сазнали зашто се игуман одлучио на овај чин. Вероватно да су по среди били неки проблеми са турским властима. Игуман је са собом донео и печат манастира Вољавче, који се крајем прошлог века још увек налазио у манастиру.²⁷ Неколико година касније, игуман Алексије се поново налази у Вољавчи и са већ виђеним прегалаштвом наставља рад на уздизању манастира.

У његовом одсуству јеромонах Данил постављен је за намесника манастира.²⁸ Он је 1772. године замонашио свештеника Радојицу Милићевића из села Трудеља у рудничком крају, под именом Рафаило.²⁹ Из записа сазнајемо да је јеромонах Рафаило учествовао у засађивању два манастирска воћњака.³⁰ Наредних година братство манастира имало је проблеме да сачува своје имање од „неблагодарних хришћана“ села Бушинаца и спахије тога села Хаџи Мустафе Хасановића. Године 1774. намесник манастира јеромонах Данил, извео је суд који је извршио синорење манастира имања, на основу тапије спахије Везулаха Врапчевића из 1680. године.³¹ Следеће, 1775. године, руднички кадија Мехмед ефендија издао је јеромонаху Данилу мураселе да може оправити неке манастирске зграде.³² Исте године јеромонах Данил је умро, о чему сведочи смртница у којој је пописана његова заоставштина.³³ Те године, 13. јула, јеромонах Рафаило је свом манастиру даровао велики пољелеј и приложио новац за спомен својих почивших: оца Милића, мајке Николије и сугруге Николије.³⁴

Нови грађевински радови на манастирском комплексу извођени су 1776. године, када је

јужно од цркве подигнут конак, о чему сведочи постојећи натпис на надвратнику подрумских врата.³⁵ Наредне, 1777. године, игуман Алексије је о свом трошку, у спомен својих родитеља дао да се у Земуну одштампа један Псалтир.³⁶ Године 1778. на молбу монаха, ужички кадија Омер је, на основу старијих докумената, издао тапију о манастирском имању.³⁷ Из следећег документа сазнајемо да је игуман Алексије 1779. године од спахије Мустафа аге узео једну ливаду под закуп.³⁸ Исте године, руднички кадија Ахмед, издаје нову мураселу којом поручује страгарској раји да не оре „беличку“ земљу манастира Вољавче без дозволе.³⁹ Из још једног документа видимо да

Печат манастира Вољавче који се до Другог светског рата налазио у ризници манастира Беочина

је манастир узимао земљу под закуп, овај пут неке пашњаке, за које је јеромонах Алексије дао Хусејин аги 4 гроша, 1782. године.⁴⁰

Обиље записа и докумената из периода 1772–1782. године даје нам могућност да сагледамо барем неке проблеме са којима се суочавало манастирско братство. Спорови око имања, показују опште стање правне и имовинске несигурности које је тада владало у Отоманској империји. Сазнајемо да се манастир истовремено суочавао са узурпацијом

поседа и са турске и са хришћанске стране. Али, упркос свим тешкоћама, братство је успело да сачува посед и одржава и проширује манастирски комплекс.

Почетком осамдесетих година XVIII века манастир Вољавча има важну улогу у припремама за отпор Турцима у Београдском пашалуку. Од 1781. године, припремајући се за рат против Турака, Аустријанци су организовали ухођење Србије ради прикупљања података о насељима, путевима и народу.⁴¹ Један од ухода, поп Никола Радомировић из Остружнице, одабрао је Вољавчу за привремено станиште, одакле је заједно са монасима манастира кришом обилазио села и путеве, бележећи све оно што би у будућем рату могло Аустријанцима користити. Ова шпијунска делатност била је откривена и поп Никола Радомировић био је принуђен да напусти манастир. Када су Турци дошли у Вољавчу и тражили игумана Алексија, нису га нашли, пошто се на време склонио. Наставио је са прикупљањем података, и у току рада на том послу је и умро.⁴² Када је игуман Алексије напустио манастир, не можемо поуздано утврдити, али то је свакако било током 1785. године, или можда на самом почетку 1786. године. Краће време игуман манастира био је јеромонах Рафаило Милићевић, до маја 1786. године, када на то место бива постављен Хаџи Рувим.⁴³

Тако је, под нама непознатим околностима, окончан ово-земаљски животни пут Алексија Јевремовића, игумана манастира Вољавче. Он то свакако није ни могао забележити, а ако је то неко од савременика учинио, запис до данас изгледа није сачуван. Иако је о себи оставио доста података, он о неким деловима

свога живота готово уопште не говори (монашки живот у Благовештењу, судбина стрица Мојсеја, разлози пребега у Срем и тамо проведено време...). О ухођењу за Аустријанце је нормално што не бележи податке, с обзиром да је оно било тајно. Међутим, и ово што је оставио о себи, превазилази све његове савременике, о којима знатно мање знамо.

Борисав Челиковић

Напомене:

1. Б. Челиковић, Светилишта рудничког краја, Крагујевац 1998, 51–68.
2. Љуб. Стојановић, Стари српски записи и натписи, II, Београд – Ср. Карловци бр. 3398.
3. У селу Лозњу, код Г. Милановца, живе данас три фамилије Поповић, које нису у родбинским везама. Једни се називају Јевремовци и то су потомци породице Јереја Јеврема.
4. С. Пецињачки, Различити подаци из 1732–1733. године о коморским насељима Рудничког дистрикта, Зборник радова Народнoг музеја у Чачку, VI, Чачак 1975, 48, 58, 64.
5. Исто, Српски записи и натписи, II, 3399.
6. Исто, 3401.
7. Исто, 3400.
8. Исто, 3403.
9. Исто, 3406.
10. Исто, 3199.
11. Исто 3166. Књигу је купио 1760. године и платио 4 гроша.
12. Исто, 3200, 3401
13. Исто, 3402.
14. Исто, 3404, 3405.
15. Исто, 3197. То је била празна књига у коју су игуман Алексије и потоњи монаси манастира бележили различите податке везане за манастирску обитељ. Тефтер је имао 167 листова, од којих су многи остали неисписани (Љ. Стојановић, Каталог народне библиотеке у Београду, Београд 1903, 387). Као и многи други рукописи и овај

је уништен приликом немачког бомбардовања 6. априла 1941. године. Део бележака (мањи или већи?) срећом је исписан и објављен. Највише исписа је објавио Ђ. Даничић, Записи из неколико рукописа, Рад ЈАЗУ I, 1867, 182–188 (прештампано у: Ситнији списи Ђуре Даничића III, САНУ, Београд – Ср. Карловци 1975). На основу преписа Ђ. Даничића записе је објавио, већи део Љ. Сојановић, Стари српски записи и натписи II, V, VI, Београд, 1903, 1925, 1926.

16. Исто, 3234 (исправка 8237), 3407.

17. Исто, 3408, 3409, 3410.

18. Археолошки споменици и налазишта у Србији I, Западна Србија, Београд 1953, 126.

19. Исто, 124–126.

20. Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Београд 1956, 133.

21. Архив Србије, Збирка Мите Петровића (даље ЗМП), 7,8; М. Петровић, Финансије и установе обновљене Србије I, Београд 1901, 780–782.

22. Б. Радић, Конак у манастиру Вољавчи, Саопштења XVIII, 1986, 263–269. Записи и натписи II, 3277.

23. ЗМП, 9. М. Петровић, Финансије I, 782.

24. ЗМП 10.

25. Археолошки споменици I, 124–126. Псалтир у коме је игуман Алексије бележио трошкове за радове у манастиру поклонила је породица Мановић из Ватранице 24. августа 1764. године. Поред издатака, он у њему бележи и списак књига набављених за манастир. Л. Мирковић, Старине манастира Боговађе, Споменик САН ХСIX, 1950, 61. бележи књигу коју је манастиру приложила страгарска породица Ђурић.

26. Д. Руварац, Опис фрушкогорских манастира од 1771. године, Архив за историју Српске православне карловачке митрополије, година III, св. 2, 1913, 118. Исти, Манастир Беочин, Срем. Карловци 1924, 36.

27. Епископ Никанор, Стари

манастирски печати, Старинар, VIII, 1891, 32–33, сл. 6.

28. Записи и натписи, II, 3412

29. Исто, 3382.

30. Исто, 3410.

31. Исто, 3412. У запису су наведене осинорене међе манастирског поседа, као и имена чланова комисије која је сињорење извршила.

32. ЗМП, 11. М. Петровић, Финансије I, 782–783.

33. ЗМП, 12. М. Петровић, Финансије I, 57.

34. Записи и натписи II, 3383.

35. Исто, 3277. Ђ. Мано–Зиси, Вољавча, Старинар, VIII–IX, 1934, 238. Ф. Каниц, Србија, I, Београд 1985, 475.

36. Ф. Каниц, Србија, I, 475.

37. ЗМП, 13. У тапији се наводи да се она издаје на молбу Алексија Јевремовића и Данила Арсенијевића. Већ смо поменули да је јеромонах Данило умро 1775. године, што значи да он у време издавања тапије није био међу живима. Вероватно да је од молбе до издавања тапије прошло неколико година, а молба је највероватније написана у време синорења манастирског поседа, 1774. године.

38. ЗМП, 14. М. Петровић, Финансије I, 786.

39. ЗМП, 15. М. Петровић, Финансије I, 784.

40. ЗМП, 16. М. Петровић, Финансије I, 787.

41. М. Вукићевић, Карађорђе, I, Београд 1907, 36–37; Д. Пантелић, Ухођење Србије пред Кочину крајину, Глас, СКА, CLIII, 1933, 103–163.

42. Д. Руварац, Пребегли на ову страну 1791, свештеници и калуђери, Српски Сион, XIV, 1904, 115. Монаси манастира Вољавче Митрофан Јоакимовић и Рафаило Милићевић, који су у време Аустротурског рата 1788–1791. пребегли у Аустрију, у изјавама датим 1791. године, о својим заслугама учињеним Аустријанцима истичу делатност свог игумана Алексија Јевремовића.

43. Записи и натписи IV, 6039, 6040.

СРПСКИ УТИЦАЈ НА СВЕТОЈ ГОРИ

Света Гора је кроз цео средњи век, а и доцније, остала зборно место за многобројне ходочаснике, са целог Балкана, из североисточне Европе, па и са крајњих граница Мале Азије. Поред Грка, на Атосу су тако оставили своје манастире, или бар скитове и Ђурђијанци, Руси, Бугари, Срби и Румуни. Овде су се стицали, укрштали, а затим даље ширили многи утицаји и многи уметнички правци. Није зато ни чудо да смо и ми много што

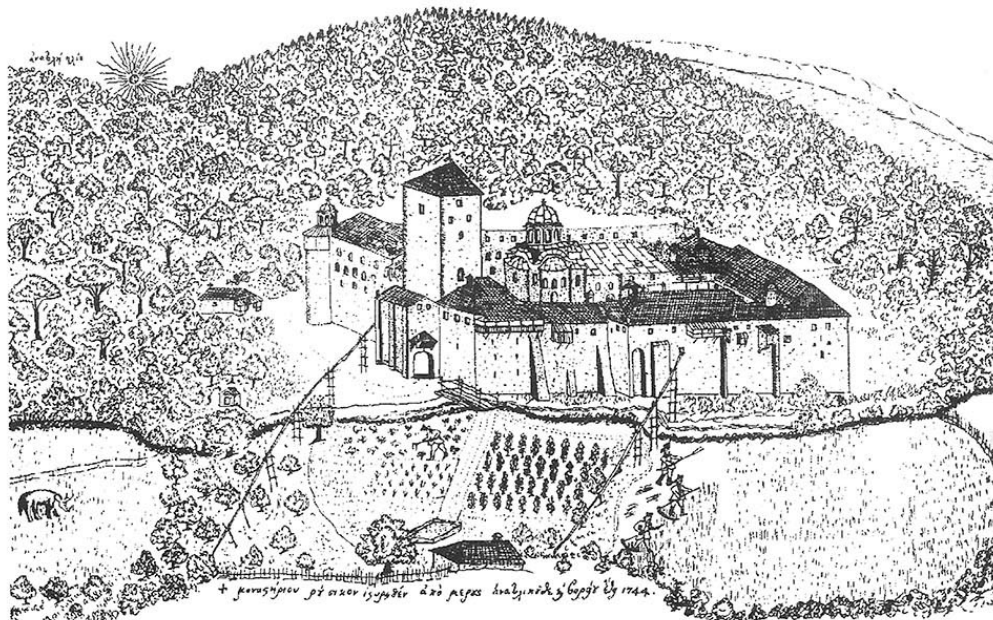
мање, све до деспота Ђурђа, наши су владари обасипали поклоницама у имању, драгоценостима и новцу, штитили, подизали и преправљали, где год су стигли. Тако је сам Св. Сава подигао у манастиру Ватопеду три параклиса и оловом препокрио Саборну цркву, затим обновио и дао сликати цркву у манастиру Ксиропотаму, а заједно са оцем Симеоном, обновио храм Св. Симеона у Просфори; Душан је обновио манастир Пантелејмон; Ђесар

Јован Угљеша Симонопетру, а изгледа да је подигао и један параклис у Ватопеду; велики челник Радич обновио је затим манастир Кастамониту, а деспот Ђурђе Бранковић манастир Св. Павла. За нас је најзад те још како ласкав податак који је нашао Г. G. Millet, да су, на далеко чувени живопис у Протатској цркви у Кареји, позније премазиван, али још увек изванредан, живопис за који се држало да га је радио сам Панселинос, вероватно сликали уметници које је послао и платио Краљ Милутин. Не заборавимо најзад да су, у XIV веку, сем Хиландара у српским рукама били још и манастири Св. Павла и Симонопетре, а да је у XV и XVI веку српски живаљ био у већини у неколико манастира, међу којима нарочито у Ксенофону, Григоријату и

Каракалу. Отуда се у већини светогорских манастира налазе било ликови Св. Симеона и Св. Саве, међу ликовима светитеља у цркви, било иконе, па чак и фреске са српским натписима, било најзад какав други уметнички предмет, рађен руком српског уметника. Тако је проучавање светогорске духовности везано у неколико и за познавање српске средњовековне уметности, онако исто као што је наше старе средњовековне споменике немогуће у потпуности схватити без познавања Свете Горе.

(1939. година)

Ђурђе Бошковић

Стари руски манастир Светог Пантелејмона,
цртеж В. Г. Барског, 1744. година

шта у средњем веку примили из Свете Горе, и у архитектури и у сликарству и у примењеној уметности. Ово је тим лакше разумети што је већина наших архијереја, почев од Св. Саве па све до данашњег патријарха Гаврила, на Атосу провела добар део свога живота.

Но ако смо од Свете Горе примали, ми смо јој се богато и одуживали. Да смо јој дали само Хиландар, онакав какав је данас, па би већ било доста. Али ми се на томе нисмо задржавали. Нема готово манастира у Светој Гори који не чува по неку српску дародавну повељу. Од Св. Саве и Не-

КАЛЕНИЋ

Година – XXII

Број – 3 (130)/2000

Издавач – Српска православна епархија
шумадијска

Излази шест пута годишње

Уређује Одбор

Главни и одговорни уредник –
Драгослав Степковић

Заменик главног и одговорног уредника –
Негослав Јованчевић

Уредништво и администрација – „Каленић“,
34000 Крагујевац, Крагујевачког октобра 67

Телефон – 034/332 642

E-mail: spckrag@infosky.net

Штампа – Curent, Београд, Твртка Великог 14

Тираж – 3700 примерака

СѢ́ТЫЙ КНЗЪ
КТИТОРЪ
ЕГО́ЖЕ МО́ЩИ
БЕРУ́ШКОИГО́РЫ

ЛАЗАРЪ,
СѢ́А Ё ПА́ПЕРТЪ
ПОЧИВАЮ́ТЪ
БЪ МНТЫ́РЪ РАВА́
НИЦЕ: